

ON ALTINCI YÜZYIL DİVAN ŞAİRLERİNDEN
VÂHİDÎ VE GÜLİSTÂN-I VÂHİDÎ ADLI ESERİVÂHİDÎ, ONE OF THE SIXTEENTH-CENTURY DIVAN
POETS AND GÜLİSTÂN-I VÂHİDÎ**Fatma ÖZÇAKMAK *** Öz

Kanunî Sultan Süleyman devri şair ve yazarlarından olan Vahidî'nin asıl adı Abdulvahid'dir. Şair hakkında tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde verilen bilgiler sınırlıdır. Kınalızade Hasan Çelebi tezkiresine ve Osmanlı Müellifleri'ne göre İstanbul, Beliğ tezkiresine göre Bursa'da doğan Abdulvahid Çelebi, Kara Davud Efendi'nin (ö. 948/ 1541) torunu ve Süleyman Çelebi'nin oğludur. Önce ilmiye mesleğine intisap etmesine rağmen daha sonra tasavvuf yolunu seçmiş, 16. yy. tarikatlarından olan Zeyniyye'ye girmiştir. Doğum tarihi bilinmeyen şairin, ölüm tarihi için verilen bilgiler de ihtilaflıdır. Eserlerine dair sadece Osmanlı Müellifleri'nde, Saâdetnâme ve Şifâu's-sudur adlı eserlerinin bulunduğu belirtilmiştir. Fakat Vahidî bunların yanı sıra Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Ne'ice-i Cân, Kitâb-ı Cinânü'l-Cenân, Dürc-i Lügât, Tecâribü'l-İnsân, Pendnâme, Kısâ-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab ve Gülistân-ı Vâhidî'nin de müellifidir. Bu çalışmanın amacı, tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde hakkında yeterince bilgi bulunmayan Vahidî'yi ve ona ait olduğunu belirlediğimiz, ağırlıklı olarak dinî, tasavvufî ve ahlakî konuların işlendiği, manzum-mensur karışık bir şekilde tertip edilmiş olan Gülistân-ı Vâhidî adlı eserini edebiyat dünyasına etraflıca tanıtmaktır. Bu doğrultuda öncelikle şairin hayatı, eserleri, ilmî ve edebî yönü hakkında bilgi verilmiş; akabinde esere dair bilgiler (adı, yazılış tarihi) ifade edildikten sonra eser, muhteva, dil, üslup ve şekil özellikleri açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

*Klasik Türk Edebiyatı, Vahidî,
Gülistân-ı Vâhidî, 16. yy.*

Keywords

*Classical Turkish Literature, Vahidî,
Gülistân-ı Vâhidî, 16th century*

Abstract

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
fatma.ozcakmak@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0364-3709
Erzurum/TÜRKİYE*

The real name of Vâhidî, one of the poets and writers of the reign of Suleiman the Magnificent, is Abdulvahid. Information about this poet in biographies and literary histories is limited. According to Kınalızade Hasan Çelebi's collection of biographies and Ottoman Authors, Abdulvahid Çelebi was born in Istanbul, and according to the Beliğ's collection of biographies, in Bursa, he is the grandson of Kara Davud Efendi (d. 948/ 1541) and the son of Süleyman Çelebi. Although he firstly joined the scientific profession, he later chose the path of sufism, he entered the sect of Zeyniyye, one of the 16th century sects. The information given for the death date of the poet whose birth date is unknown is also controversial. It is stated that the only source which states his literary works is Ottoman Authors in which we see works such as Saâdetnâme and Şifâu's-sudur. But we detected other works that belong to

Gönderim Tarihi: 16/02/2021
Kabul Tarihi: 08/06/2021

* Bu makale, Gülistân-ı Vâhidî (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin) adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Abdulvahid. These works are; Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân, Kitâb-ı Cinânü'l-Cenân, Dürc-i Lügât, Tecâribü'l-İnsân, Pendnâme, Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab and Gülistân-ı Vâhidî. The aim of this study is to introduce Vahidî, about whom there is not enough information in biographies and literary histories. Another aim is to introduce Gülistân-ı Vahidî to the world of literature in detail, which we identify as belonging to Vahidi, mainly deals with religious, mystical and moral issues and was arranged in a mixed verse and prose. In this direction, first of all, information was given about the poet's life, works, scientific and literary aspects; afterwards, after the information about the work (name, date of writing) was expressed, the work was evaluated in terms of content, language, style and form.

GİRİŞ

16. yüzyıl, yetenekli ve güçlü padişahların idaresinde hem siyasî hem de ekonomik anlamda, önemli ölçüde devleti zirveye taşıyacak gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde yaşanan gelişmelerin de etkisiyle aynı zamanda sosyal, kültürel ve edebî açıdan da bir hayli yol katledilmiştir.

Söz konusu dönemde Osmanlı tahtında II. Bayezid (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566), Sultan II. Selim (1566-1574), Sultan III. Murad (1574-1595) ve Sultan III. Mehmet (1595-1603) bulunmuştur. Adı geçen padişahlar, Osmanlının diğer padişahları gibi her daim sanatın ve sanatçının yanında bir tutum sergilemişlerdir. Elde edilen zaferlerle bir taraftan devletin hazinesi güç kazanırken diğer taraftan da, padişahların fethedilen yerlerdeki ilimde, bilimde sanatta ve edebiyatta yetenekli kişileri kendi ülkelerine getirme politikaları sayesinde saray, bir ilim hazinesi hüviyeti kazanmıştır.

Osmanlı sultan ve şehzadelerinin bilimde ve sanatta ilerleme sağlanması amacıyla hem yönetici olarak sorumluluk üstlenmeleri hem de kendilerinin de himaye ettikleri bazı sanat dallarında yetenek ve ilgileri doğrultusunda eserler vermiş olmaları, yine onların sanata olan bakışlarını vermekle birlikte, bu dönemin sanat ve edebiyat alanındaki gelişmelerinin arkasındaki sebeplerden birini de gözler önüne sermektedir. Dönemin padişahlarından II. Bayezid (Adlî), Yavuz Selim (Selimî), Kanunî Sultan Süleyman (Muhibbî), II. Selim (Selimî), III. Murat (Muradî); şehzadelerden Cem, Korkut (Harimî), Mustafa (Muhlisî), Bayezit (Şahî) aynı zamanda tanınmış şairlerdir (İsen, Macit, Okuyucu, Öztoprak & Aksoyak, 2011, s. 3). Özellikle Osmanlı'nın her yönden altın çağı kabul edilen döneminin idarecilerinden de biri olarak Kanunî, Muhibbî mahlasıyla yazdığı şiirlerle, ayrı bir önemi haizdir (İsen vd., 2011, s. 6). Diğer taraftan aralarında Kanunî'nin himaye ettiği şairlerin de bulunduğu Fuzulî, Bakî, Hayalî, Zatî, Nev'î, Lami'î gibi şairler bu yüzyılın, klasik Türk şiiri sahasında tanınmış şairleridir.

Bu dönemde “Klasik Türk edebiyatı hem şekil hem muhteva hem de işleniş yönünden, Türk milletinin, sanat istidadı ve kabiliyetini; zekâ gücü, kudreti ve kıvraklığını; şiirlerine yansıttığı manâ derinliği ve yoğunluğunu; dili kullanmadaki üstün yeteneği ve başarısını; aşk, his, coşku, zevk, tefekkür, hayat görüşü ve yaşantısı, örf ve âdeti ile şevkini imbikten geçirmişçesine zarafetle mezc ve tahmir ederek gerçekleştirdiği eşsiz zaferi ve ortaya koyduğu mükemmel sanat mahsulü (Kartal, 2011, s. 152; 2018, s. 390)” görünümündedir. Bununla birlikte, “16. yüzyılda Osmanlı Türkçesi de klasik biçimini almış, Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinden ayrılarak birçok Türkçe kelime yerine Arapça ve Farsçadan deyimler, kelimeler ve uzun tamlamalar kullanılmaya başlanmış, Türkçe yeni bir biçime dönüşmüştür. Osmanlıca denilen bir dil meydana gelmiş ve bu dilde Türkçe kelimeler azalmış, bunların yerini yabancı kelimeler almıştır. Buna karşın Türkçe, cümle yapısında kendini hissettirmeye devam etmiş, böylece kelimelerin bir kısmı yabancı, ama söylenişi Türkçe olan bir şiir dili geliştirilmiştir (İsen, Horata, Macit, Kılıç & Aksoyak, 2015, s. 113).”

Gazel ve kasidedeki gelişimi mesnevinin de takip ettiği bu yüzyılda daha çok dinî, ahlakî ve tasavvufî konular ile aşk hikâyeleri yazılmıştır (Ceylan & Yılmaz, 2007, s.

XXXVII; Kartal, 2018, s. 391). Fakat konu tespiti hususunda bunların kesin çizgilerle birbirinden ayrılması -din, tasavvuf, ahlak konularının çoğunlukla iç içe oluşundan ötürü- dinî-tasavvufî-ahlakî konularda yazılmış olan mesneviler özelinde bazen mümkün olamayabilmektedir (Kartal, 2018, s. 393). Hakanî'nin *Hilye-i Sa'âdet*'i, Şemseddin Sivasî'nin *Heşt-Bihişt*'i, Taşlıcalı Yahya'nın *Gülşen-i Envâr*'ı, *Gencîne-i Râz*'ı, Cinanî'nin *Riyâzü'l-Cinân*'ı, Şahidî'nin *Gülşen-i Vahdet*'i, Güvahî'nin *Pend-nâme*'si, Gelibolulu Alî'nin *Riyâzü's-sâlikîn*'i¹ bu yüzyılın dinî-tasavvufî-ahlakî konularda yazılmış mesnevilerinden bazılarıdır.

Yazılış tarihi itibarıyla Kanunî Sultan Süleyman devrine denk gelen *Gülistân-ı Vâhidî* isimli eser de, Vahidî mahlaslı bir şair tarafından; döneminin kültürel, siyasî ve edebî sahasındaki gelişmelerine paralel olarak “daha çok dinî, ahlakî ve tasavvufî konuların ele alındığı (Kartal, 2018, s. 393)” bu zeminde meydana getirilmiş eserler arasında zikredilebilir.

Çalışmada hem müellif hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilecek hem de *Gülistân-ı Vâhidî* adlı eseri ilim âlemine etraflıca tanıtılacaktır. Bu doğrultuda öncelikle eserin müellifinin tespiti yapılmış, söz konusu müellifin hayatı, eserleri, ilmî ve edebî yönü hakkında bilgi verilmiş; akabinde esere dair bilgiler (adı, yazılış tarihi) ifade edildikten sonra eser muhteva, dil, üslup ve şekil özellikleri açısından değerlendirilmiştir.

I. Eserin Müellifi ve Müellifin Hayatı

Gülistân-ı Vâhidî isimli eser, Vahidî mahlaslı bir şair tarafından yazılmıştır. Müellifin ismi, eserin “*Der Beyân Kerden-i Asl-ı Ân Kitâb ve Der Zikr-i Pâdişâh (4a-4b)*” başlıklı bölümünde; “...bu kitâbuñ mü’ellifi Vâhidî-i miskîn...” şeklinde açıkça belirtilmiş ve ibarenin yer aldığı satırın derkenarına düşülen “*ism-i müellif*” yazısıyla da ifade pekiştirilmiştir. Ayrıca yirmi dokuz kıtadan müteşekkil olan “*Der Beyân-ı Ahvâl-i Halk-ı Cihân ve İhtilâfât-ı İşân (5a-8b)*” başlıklı bölümün son kıtasında şair, Vahidî mahlasını aldığı şu şekilde ifade etmiştir:

Hakkı tevhîd itmede her dem

Vâhidînün olupdurur derdi

Ki bu miskîne bir şeb Ahmed-i Hak

İsm-i tevhîdi lutf idüp virdi (Vâhidî, yz. 827, 8b)

Klasik Türk edebiyatı tarihinde Vahidî mahlaslı birden fazla şair bulunmaktadır. (İpekten, İsen, Toparlı, Okçu & Karabey, 1988, s. 515; Tuman, 2001, C. 2, s. 1135). Fakat *Gülistân-ı Vâhidî*’deki telif kaydından (937/ 1530) hareketle Vahidî’nin 16. yy.’da Kanunî Sultan Süleyman zamanında yaşadığı anlaşılmaktadır.

“...bu kitâb-ı müstetâb hicretüñ tokuz yüz otuz yedinci yılında te’lif olındı. Sultân Süleymân ism-i sâhib-kırân-ı cihân bin Sultân Selim Hân bin Sultân Bâyezid Hân bin Sultân Mehmed Gâzi zamânında...”

1 16. yüzyıl Osmanlı sahası dinî-tasavvufî-ahlakî mesnevilerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Şentürk & Kartal, 2013, s. 345-363; Kartal, 2018, s. 393-424.

Tezkireler incelendiğinde 16. yy.'da Osmanlı sahasında yaşamış, Vahidî mahlaslı üç şaire rastlanmaktadır. Bunlar Gelibolulu Vahidî, Balıkesirli Vahidî ve Kara Davud Efendizâde Süleyman Çelebi oğlu Şeyh Abdulvahid Çelebi'dir. Dolayısıyla *Gülistân-ı Vahidî*'nin müellifi bu üç şairden biri olmalıdır.

Gelibolulu Vahidî için, şairin yer aldığı Latîfî tezkiresi (İsen, 1999, s. 455; Canım, 2000, s. 554), Riyâzî tezkiresi², *Zubdetü'l-Eş'âr*³, *Tuhfe-i Nâilî* (Tuman, 2001, C. 2, s. 1135) ve Gelibolulu Ali'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ı (İsen, 1994, s. 283) incelendiğinde onun, Hayalî ile aynı dönemde yaşadığı, kâtipler zümresinden divan sahibi güçlü bir kalem olduğu ve döneminin önemli şairlerinden kabul edildiği ifade edilebilir (İsen, 1994, s. 283).

Balıkesirli Vahidî'den Latîfî Tezkiresi'nde; "*Balıkesir'dendür. Beyne'l-erkân Hâcî Hasan-zâde dimekle şöhret bulmuştur. Selâtin-i Osmâniyye'den Sultân Bâyezid Hân-ı vâcibü'l-gufrân devrinde gelmiş ve kâdî-asker olmuştur...*" (Canım, 2000, s. 560) şeklinde söz edilmektedir.

Vahidî mahlaslı bir diğer şair olan Abdulvahid Çelebi için ise kaynaklarda verilen bilgiler sınırlıdır. Kınalızade Hasan Çelebi tezkiresine ve *Osmanlı Müellifleri*'ne göre İstanbul, Belîğ tezkiresine göre Bursa'da doğan (Donuk, 2016, s. 741) Abdülvahid Çelebi⁴ (Vahidî); Kara Davud Efendi'nin⁵ (ö. 948/ 1541) torunu ve Süleyman Çelebi'nin oğludur (Baldırzâde, 2000, s. 205; Arpaguş, 2001, C. 24, s. 360; Şemseddin Sami, 1316, C. 6, s. 4651). Kanunî Sultan Süleyman devri Osmanlı şair ve yazarlarından. Önce ilmiye mesleğine intisap etmesine rağmen daha sonra tasavvuf yolunu seçmiştir. 16. yy. tarikatlarından olan Zeyniyye'ye girmiş (Kınalızade Hasan Çelebi, 1989, C. II, s. 1029; Bursalı Mehmet Tahir, 2016, s. 905) ve Şeyh Abdülaziz Efendi'ye mürid olmuştur. Sadece *Osmanlı Müellifleri*'nde, *Saadetnâme* ve *Şifâu's-sudur* adlı eserlerinin bulunduğu belirtilmiştir (Bursalı Mehmet Tahir, 2016, s.905). Abdülbaki Gölpınarlı, Latîfî tezkiresinden hareketle şairin bir gözü kör olduğu için Vahidî mahlasını aldığını ifade etmiştir (Gölpınarlı, 1935, s. 130). Fakat Latîfî tezkiresinde Abdülvahid Çelebi (Vahidî) yer almamaktadır. Bu ifade tezkiredeki iki şairden biri olan Gelibolulu Vahidî (bkz. Canım, 2000, s. 554) için sarfedilmiştir. Hakkında bilgilere yer verilen kaynakların bazılarında aşağıdaki beyt şaire ait gösterilmiştir:

İtdürür hândelerin lü'lü'-i lâle seyrin

Gösterür lâ'l-i lebün sâgar-ı sahbâ seyrin (Şemseddin Sami, 1316; Kınalızade Hasan Çelebi, 1989; Tuman, 2001; Donuk, 2016)

Gülistân-ı Vâhidî'nin müellifi yukarıda bilgileri verilen bu üç Vahidî'nin ikisinden biridir. Zira Balıkesirli Vahidî, kaynaklardaki bilgilere göre Sultan Bayezid zamanında yaşamış bir kazaskerdir ve *Gülistân*'ın müellifi, onu Kanunî Sultan Süleyman devrinde

- 2 Riyâzî'nin *Tezkiretü's-Şu'ara*'sında, ilgili madde Vâcidî olarak kayda geçmiştir. Burada yer alan bilgiler diğer kaynaklarda Gelibolulu Vâhidî için verilen bilgilerle örtüşmektedir. Dolayısıyla burada muhtemel imla hatasından söz edilebilir. Bkz. (Açıkgöz, 2017, s. 331)
- 3 Kâfzâde Fâizî, ilgili maddede sadece şaire ait bir beyte yer vermiştir.
- 4 Kadir Atlansoy, Belîğ tezkiresini esas alarak Vahidî'yi Bursalı şairler arasında göstermiştir. Bkz. 1998, s. 338.
- 5 Kara Davud İzmitî için bkz. Baldırzade, 2000, s. 166-167; Mehmed Süreyya, 1996, C. 2, S. 407; Arpaguş, 2001, C. 24, s. 359-360.

telif etmiştir. Sonuç olarak müellifin ihtimal dâhilindeki iki şairden, Kara Davud-zade Süleyman Çelebi oğlu Abdülvahid olduğunu aşağıda yer verdiğimiz değerlendirmelerimize dayanarak ifade edebiliriz:

Gülistân; dinî-tasavvufî-ahlakî hikâyeler ve bu hikâyeler içerisinde hikâye kişilerinin konu etrafında sarf ettikleri beyt, kıta, mesnevi, rubai ve mısra başlıklı manzumelerden oluşan manzum-mensur karışık bir eserdir. Eserin muhtevası ve dili, divan sahibi ve gazellerinin güzellikleriyle dikkat çeken, “*hem rind-meşreb hem sanatkârane* (Efendioğlu, 2013, s. 4)” üsluba sahip bir şair olarak değerlendirilen Gelibolulu Vahidî’den ziyade, Abdülvahid’in dinî, tasavvufî, didaktik yönünün ağır bastığı edebî tavrına daha yakındır.⁶ Nitekim Abdülvahid’in öğüt vermek, yol göstermek, bilgi aktarmak gibi bir amaca hizmeti önceleyen bir tavrı vardır ve bu diğer eserlerinde de açıkça görülür.⁷

Gelibolulu’nun *Gülistân-ı Vâhidî* adında bir eseri olduğundan kaynaklarda bahsedilmemektedir. Fakat Vahidî’nin ve eserlerinin söz konusu edildiği çalışmaların birçoğunda eser Abdülvahid’e ait olarak gösterilmiştir. Vahidî’yi ve onun meşhur eseri *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*’ı ilim dünyasına ilk defa tanıtan Abdülbaki Gölpınarlı’nın, ilgili makalesinde (1935) Vahidî’nin *Osmanlı Müellifleri*’nde *Saadet-nâme* ve *Şifâ’üs-Sudur* adlı iki eserinden bahsedildiği bilgisinin verilip diğer eserlerinden ve *Gülistân*’dan bahsedilmemesine rağmen daha sonra yapılan çalışmalarda (Kut, 2005, s. 54-62; Efendioğlu, 2013, s. 6) Vahidî’ye ait gösterilen *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Resîde-i Arab*, eserlerinin yanı sıra *Gülistân*’ın bilgisine de yer verilmiştir.⁸ Ayrıca bazı eserlerinin Latin harflerine aktarılmış olması bize Vahidî’ye ait üslup, konu seçimi hakkında karşılaştırma imkânı verdiği için eserler üzerinden karşılaştırmalı incelemelerimiz savımızı destekler niteliktedir.

Günay Kut, “*British Museum’daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Tevâ’if-i ‘Aşere’den Tâ’ife-i Bektâşiyân*” başlıklı makalesinde Vahidî’nin, *Hâce-i Cihân* olarak bilinen *Tevâ’if-i Aşere* isimli eserinin yazma nüshalarını araştırırken Vahidî’ye ait İstanbul Üniversitesi T.Y. 827’de *Gülistân-ı Vâhidî* adında bir esere daha rastladığını; fakat inceleme fırsatı bulamadığından sadece ismini vermekle yettiğini belirtir (2005, s. 62).

6 Ahmed Cevdet’in 1897’de *Cinânü’l-Cenân*’ı yayımlarken onun müellifini belirlemedeki yaptığı değerlendirmeler de bu bakış açımızın oluşmasında etkili olmuştur. Ahmed Cevdet’in ilgili yazısının tamamı için bkz. Efendioğlu, 2013, s. 540-543.

7 Abdülvahid Çelebi’ye (Vahidî) ait diğer eserlerin içerikleri için bkz. Karamustafa, 1986; Akça, 2008; Türk, 2009; Efendioğlu, 2013; Karabey, Şığva & Babür, 2015; Ciğa, 2018; Şığva, 2019.

8 Söz konusu eserlerin bilgisi Ahmet T. Karamustafa’nın doktora çalışmasında (1986, s. 12-32) ve *İslam Ansiklopedisi*’nde yazdığı maddede (2004, C. 29, s. 110) de yer almaktadır. Karamustafa her ne kadar *İslam Ansiklopedisi*’ndeki “Menâkıb-ı Hoca-i Cihân” maddesinde, bu eserlerin müellifi olarak andığı Vâhidî için Kara Dâvud İzmitî’nin torunu Abdülvâhid ile karıştırılıp eserlerinin Abdülvâhid’e atfedildiğini, fakat 985 (1577) yılında genç yaşta vefat ettiği bilinen Abdülvâhid’in 929’da (1523) kaleme alınmış olan Menâkıb-ı Hoca-i Cihân’ın müellifi olmasının mümkün olmadığını söylese de burada dayanak olarak kullanılan “genç yaşta vefat ettiği” bilgisi için; ifadeye net olarak tezkirelerde rastlanmadığından dolayı Vâhidî üzerine yapılan sonraki çalışmalarda ya Kınalızade’nin tezkiresinden yorumlama sonucu çıkarıldığı ya da Kınalızade’nin bu bilgiyi kesin olmayan duyumlara dayanarak verdiği ifade edilmiştir. Bkz. Karabey vd., 2015, s. 3; Efendioğlu, 2013, s. 6.

Önceki çalışmalarda müellif olarak Vahidî'nin (Abdulvahid) gösterildiği; *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân ile Cinanü'l-Cenân, Gülistân*'la karşılaştırıldığında tertip tarzlarında, hem şekil hem konu benzerliklerinin hem de kullanılan dilde söyleyiş ortaklıklarının olduğu görülmektedir. Öyle ki; *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân* adlı eserinde Vahidî'nin çokça kullandığı “*dehân-ı melâhat açup zebân-ı fesâhat birle*”, “*işitdi ana göre iş itdi*” ifadeleri *Gülistân*'da (Söylenen sıraya göre bkz. 2b, 3b, 24a, 55b, 57a ve 3b, 59b, 70a, 102b, 111a) da sıkça tekrarlanır. Üstelik daha da önemlisi tasavvuf ve sûfilik anlatılırken kelimeleri oluşturan harflerin manaları iki eserde de benzer şekilde açıklanmıştır (Karamustafa, 1986, s. 22-23).

Gülistân (Vahidî, yz. 827, 12a-12b)

Tasavvuf; “*tevbe, sıdk u safa, vefa, fena*”

“...*tasavvuf dört harfdür sûfilik ma'nâsına zarfdür harf-i evvel tâdur tâ tevbeye işaretdür ya'nî sûfi olan kimse kudûrât-ı nefsâniyyeden sâfi-dil olup ol bir 'azîzüñ dünyâ habâsetinden temîzüñ elin alup tevbe eyleye nefsinüñ cemi'î hevâlarından harf-i sâni sâddur sâd sıdka ve safâya işaretdür ya'nî sûfi olan kimse gill ü gişş-i dünyâdan göñlin sâfi idüp sâdiku'l-kavl ve sâdiku'l-fi'l ola tâ ki tasavvuf merâtibin bula harf-i sâlis ...*”

Menâkıb-ı Hâce-i Cihân (Vahidî, yz. 06 Mil Yz A 156, 110b-111a)

Tasavvuf; “*tevbe, safa vu sadakat, vefa vü vuzu, fena vü fakr*”

“...*tasavvuf dört harfdür sûfilik manâsına zarfdür harf-i evvel tâdur tâ tevbeye işaretdür ya'nî sûfi olmak isteyen kimse evvel bir azîz ü dil-temîzi bulup andan tâ'ib ola tâ ki âhir seccâdesinde nâ'ib ola...*”

Gülistân'ın müellifi az da olsa Haydarîler ve abdallar hakkında da bilgi sahibidir (Karamustafa, 1986, s. 23). *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'da bu iki gruba dair detaylı anlatımlar mevcuttur. Bu durum da her iki eserin müellifinin aynı Vahidî olabileceği görüşünü desteklemektedir:

Bende-i şâh-ı ışk olam diyü kim

Tahtı kodı ve tâcı terk itdi

Kimi halka be-gûş-ı Haydar olup

Serine tâc-ı penc-terk itdi (*Gülistân*, 5b)

Kimi zındık u kimisi mülhid

Kimisi rind ü kimisi abdâl

Kimi bî-dîn olup Hüdâyım dir

Kimi dir bu yere bizüz abdâl (*Gülistân*, 7b)

Hâce-i Cihân, *Saâdetnâme* ve *Gülistân*'ın tertip tarzı da birbirine çokça benzemektedir. Üç eser de manzum mensur olarak yazılmıştır ve olay akışını beyan eden mensur kısımların içine manzumeler yerleştirilmiştir. Hatta *Saâdetname* ve *Gülistân* karşılaştırıldığında; *Saâdetname*'de de ana konu içerisinde yer verilmiş ve hikâyet başlığını taşıyan hikâyeler (277 adet) ve bunların içerisinde de konuyla ilgili

mısra, kıta, beyt, rubai ve mesnevi başlıklı manzumeler yer almaktadır ve bu iki eserde de nasihat üslubu ve mensur kısımlardaki secili anlatım dikkat çekmektedir.⁹ Bununla birlikte Vahidî'nin *Gülistân*'da benimsediği secili anlatımın diğer eserlerinden olan *Kıssa-i Seyyid Cuneyd ve Reşide-i Arab* tercümesiyle *Saâdetnâme*'sinde de uygulandığını gösteren ifadeler, bu iki eserde de birbiriyle örtüşen birer beyitte¹⁰ yer almaktadır. Söz konusu benzer beyitler şu şekildedir:

Kıssa-i Seyyid Cuneyd ve Reşide-i Arab:

Nesrdür ammâ olupdur sec' ile ârâste

Câ-be-câ hem cân-fezâ nazmıla bulmuşdur nizâm (Ciğa, 2018, s. 903)

Saâdetnâme:

Nesrin êtdüm sec'-ile ârâste

Câ-be-câ hem nazm-ıla pîrâste (Şimşek, 2020, s. 20)

Vahidî'nin *Gülistân*'dan bir yıl önce, 936/1539 yılında yazdığı *Cinânü'l-Cenân* ile *Gülistân* karşılaştırıldığında evliyalara ilgili olarak yazılmış aşağıdaki kısımlarda aynı düşüncelerin, benzer şekilde ifade edildiği görülmektedir:

Gülistân: (116a)

Evliyâ-yı Hakkı ancak Hak bilür

Kimse bilmez anları bu dehrde

Kim olar mahbûblardur hazrete

Belki anlarçün olupdur dehr de

Cinânü'l-Cenân (Efendioğlu, 2013, s. 257)

Dostlarum vardur benim kim iy sâfi

Bu kıbâb-ı reşküm altında hafî

Kimse bilmez benden özge anları

Benden ayru bir dem olmaz canları

Çalışmaya konu olan *Gülistân*'ın müellifi Vahidî'ye tekrar dönecek olursak onun hakkında bilgi edinebildiğimiz bir kaynak olarak şaire atfedilen *Cinânü'l-Cenân* adlı eserin 1897 yılında İstanbul'da İkdâm Matbaası'nda basılmasını sağlayan Ahmed Cevdet'in, yayımladığı matbu nüshanın sonunda eserin yazarı Vahidî hakkında bilgi verdiği bölüm karşımıza çıkmaktadır. Burada Ahmed Cevdet ondan şöyle bahsetmektedir:

"Şu eser-i güzînin nâzım-ı pesen-dâde kirdârı Vâhidî Efendi'nin ismi Abdülvâhid olmakla şiirlerinde Vâhidî tahallus eylemiştir. Delâ'il-i Hayrât şerhinin mütercimi meşhur Kara Dâvûd Efendi'nin oğlu Süleyman Çelebi'nin ferzend-i sa'âdet-mendidir. Sâhib-i eserin yalnız Hasan Çelebi tezkiresinde birkaç satırlık terceme-i haliyle bir beytinden mâ'adâ sâir tezâkir ve mecâmi-i âsârda ne kendisine ne de meslek-i edebîsine ne de metrûkâtı kalemiyyesine dâir mâ'lumâta dest rest olmadık. 'Hattâ gül-berg-i ruhsârı reşk-i gülzâr iken rûzgâr-ı zûrkâr evrâk-ı vücûdın bâd-ı helâk elinde târumar itmişdür.' ibâresinden nümûdâr olduğuna göre bî-çâre Vâhidî henüz yirmi yaşları evânında âzîm-i diyâr-ı vahdet olmuşdur... Yine Hasan Çelebi der ki: 'Tarîk-i ilmde dânişmend iken meşâyih-ı aliyye-i Zeyniyye'den bir mübârek zâta irâdet getürdi ve

9 Sa'âdetnâme özelinde ayrıntılı bilgi için bkz. Şığva, 2019, s. 12-14.

10 Söz konusu beyitlerin benzerliği Elif Şimşek tarafından, *Saâdetnâme* ile *Kıssa-i Seyyid Cuneyd ve Reşide-i Arab* arasında tespit edilmiştir. Bkz. Şimşek, 2020, s. 20.

anun elinde tevbe ve inâbet eyledi.' Ez-cümle sâ'îdetü'l-ümme'tü'l-fukahâ sâniha-i ulviyyesinin şerhiyle sâir mahallerdeki bazı ifâdâtından meslek-i ilmiyyede olduğu ve yine derûn-ı kitâbda bazı tahsîrâtından zümre-i derûşândan bulunduğu anlaşılıyor. Asrında reîsü'l-müverrihin olan Bursalı Hâşimî vefâtına: **Vâhidî reft ez cihân derda** tarihini söylemişler ki dokuz yüz seksen beşi gösteriyor O devrin e'âzım-ı üdebâsına nisbetle şiiri mutavassıt görülür. Sadr-ı kitâbdaki mensûr mukaddimesinden tarz-ı kadîmde nesri nazmına fâik olduğu istinbât edilir. Hasan Çelebi terceme-i hâli zeylinde cümle-i eş'ârından olmak üzere yalnız:

İtdürür hândelerin lü'lü'-i lâlâ seyrin

Gösterür lâ'l-i lebün sâgar-ı sahbâ seyrin

beyt-i dil-nişînini yazar ki hakîkâten musannâ ve selis olmakla eş'âr-ı kadîmenin müntehabâtından ma'dûddur... Şu tafsîlden garazımız Vâhidî'nin mesneviden ziyâde gazel söylemek fitratıyla mecbûl olduğunu arz etmektir..."(aktaran Karabey vd., 2015, s. 23-24)

Vahidî'nin meşhur eseri *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*'ın Süleymâniye Hacı Mahmud Efendi 3032 numarada kayıtlı yazma nüshasının başına müstensih tarafından düşülen "Tavârif-i Aşere müellifi Vâhidî'dür. Tarîk-i Zeyniyyeden inâbet itmişler. İsm-i şerifi Abdülvâhid imiş. Kara Davud Efendi'nin oğlu imişler. Rahmetullâhî aleyh (aktaran Karabey vd., 2015, s. 3)." notu yine şair hakkında bilgi veren bir diğer kaynaktır. Fakat burada düşülen Kara Davud Efendi'nin oğlu olduğu bilgisi, ulaşılan genel kanı itibarıyla yanlıştır. Zira oğlu değil torunudur.

Vahidî'nin, ölüm tarihi için verilen bilgiler ihtilaflıdır. Bursalı Haşimi, ölümü için düştüğü tarihte (Vâhidî reft ez cihân derdâ) bu tarihi H. 985/ M. 1577 şeklinde ifade ederken *Tuhfe-i Naili* ve *Sicill-i Osmânî*'de (Mehmed Süreyya, 1996, C. 5, s. 1649) bu tarih 975/ 1567-68 olarak belirtilmiştir. Vahidî Bursa'da vefat etmiş, Davud Efendi Mescidi Haziresine defnedilmiştir (Kınalızade Hasan Çelebi, 1989, C. II, s. 1029).

II. Eserleri

Vahidî'nin eserleri hakkında tezkirelerin hiçbirinde bilgi verilmemiştir. *Osmanlı Müellifleri*'nde Bursalı Mehmet Tahir, *Saadetnâme ve Şifâ'us-Sudûr* adında iki eserinden bahsetmektedir (Bursalı Mehmet Tahir, 2016, s. 905). Yapılan araştırmalar neticesinde belirlenen, şaire ait eserler listesi şöyledir:

II.1.1. Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân: H. 929/ M. 1523 yılında tamamlanan eser, dönemin tasavvuf tarihinin önemli kaynak eserleri arasındadır. Kısaca *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân* adıyla bilinir (Karamustafa, 2004, C. 29, s. 108) 16. yüzyıldaki derviş zümreleri ve tasavvuf hayatı üzerine gözlemlere dayalı gerçek bilgiler içeren sembolik bir hikâyedir. Eserde Vahidî, *Hâce-i Cihân*'ın ağzından kendi tasavvufî görüşlerine yer vermiştir (Karabey vd., 2015, s. 26). Eser, Kanunî Sultan Süleyman devrinde yazılmış, manzum-mensur karışık realist bir roman özelliklerini barındırmaktadır (Karabey vd., 2015, s. 28). *Tevârif-i Aşere* olarak da bilinen eseri ilim âlemine ilk defa Abdülbaki Gölpınarlı tanıtmıştır. *Türkiyat Mecmuası*'ndaki ilgili yazısında Gölpınarlı, Celveti şeyhlerinden Karakaş-zâde Ömer Efendi'nin bu kitabı Vahidî'den yaklaşık bir asır sonra *Nuru'l-Hüda* adıyla kendine mal ederek III. Murad

zamanında yazıp vezir Ali Paşa'ya sunduğundan bahseder (1935, C. 3, s. 130). Eser üzerine Ahmet T. Karamustafa geniş bir inceleme yapmış ve tıpkıbasımıyla birlikte yayımlamıştır (Karamustafa, 1993)¹¹. Ayrıca Turgut Karabey, Yusuf Babür ve Bülent Şığva eser üzerine “*Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân (İnceleme-Tenkitli Metin)*” adıyla ortak bir çalışma yapmışlardır (2013). Bunların yanı sıra eser hakkında iki de yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Akça, 2008; Türk, 2009).

II.1.2. Kitâb-ı Cinânü'l-Cenân: Vahidî'nin bu eserini 1897'de İkdam Matbaası'nda eski harflerle bastırarak ortaya çıkararak; Ahmet Cevdet Bey'dir (Efendioğlu, 2013, s. 6-7). Dinî içerikli, fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün kalıbıyla yazılmış manzum¹² bir eser olan *Cinânü'l-Cenân*, 936/ 1529'da telif edilmiştir. Mesnevi tarzında yazılmış olan eserin amacı; peygamberimizin ve çeşitli din büyüklerinin sözlerini açıklayarak insanlara İslam dininin genel ahlak kurallarını benimsetmektir. Bu şekliyle dinî-ahlakî bir öğüt kitabıdır (Efendioğlu, 2013, s. 8). Eser üzerine bir yüksek lisans tezi (Yılmaz, 2009) ve bir de kitap yayını (Efendioğlu, 2013) yapılmıştır.

II.1.3. Sa'âdet-nâme: *Osmanlı Müellifleri'*nde (Bursalı Mehmet Tahir, 2016, s. 905) Vahidî'ye ait gösterilen iki eserden biridir. Araştırmalarımız neticesinde ifade edebiliriz ki; Günay Kut'un (2005, s. 62) Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Bölümü 442 numarada *Pend-nâme* adıyla kayıtlı olduğunu söyleyip inceleme fırsatı bulamadığından ismini vererek ilim âlemini haberdar ettiği; Reşat Öngören'in “XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı'da Tasavvuf” başlıklı yazısında, XV ve XVI. asırlarda mutasavvıflar tarafından kaleme alınan eserler kısmında padişahların vasıflarının dile getirildiği eserlerin dipnotuna (Öngören, 1999, s. 208), “*Gelibolulu Vâhidî, Pend-nâme (Saadetname), Süleymaniye Kütüphanesi 442, vr. 242b*” şeklinde bilgisini düştüğü eser Abdülvâhid Çelebi'nin *Saâdetnâme*'sidir. Nitekim yakın zamanda eser üzerine çalışan Bülent Şığva da çalışmasının ön sözünde *Saâdet-nâme*'nin *Pend-nâme* olarak da adlandırıldığından bahsetmiştir ve çalışılan nüsha daha önceki çalışmalarda *Pend-nâme* için anılan nüshadır. (2019, s. V). Bununla birlikte Vahidî'nin *Pendnâme* adında başka bir eseri daha vardır. *Saâdetnâme* mensur tarzda yazılmış olmakla beraber eserde manzum kısımlar da -387 adet manzume- bulunmaktadır (Şığva, 2019, s. 12). Eser, muhteva olarak üzerine yapılan çalışmalardan birinde (Şığva, 2019) pendname türünde değerlendirilirken bir diğerinde (Şimşek, 2020) menakıbnâme olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak Vahidî'nin, müellifi bilinmeyen *Pend-i Pîrân* ve Ebu'l-Leyl Semerkandî'ye atfedilen *Tezkîretü'l-Evliyâ* adlı eserleri geliştirerek genişlettiği telif-tercüme formundaki eseridir (Şimşek, 2020, s. iii). Miladi 1521 yılında telif edilmiştir (Karabey vd., 2015, s. 26) Eser üzerine yapılmış bir doktora çalışması (Şimşek, 2020) ve bir de kitap (Şığva, 2019) bulunmaktadır.

11 Söz konusu çalışmanın inceleme kısmı “*Tanrının Kural Tanımayan Kulları, İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*” adıyla yayımlanmıştır. Bkz. Ahmet T. Karamustafa (2020), *Tanrının Kural Tanımayan Kulları, İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*, (Çev: Ruşen Sezer), İstanbul: YKY.

12 Eser hakkında bilgi veren çalışmalarda (Efendioğlu, 2013; Karabey vd., 2015; Şığva, 2019) beyit sayısı değişkenlik göstermekle birlikte, Vahidî eserinin sonunda beyit sayısını 1955 olarak vermiştir. Bkz. Efendioğlu, 2013, s. 13.

II.1.4. Şifâü's-Sadr: *Sa'âdet-nâme* gibi bu eseri de Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri'*nde Vahidî'ye ait olarak göstermiştir. Henüz eserin bir nüshasına rastlanmamıştır.

II.1.5. Dürc-i Lügât: Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir yazma nüshası bulunan eser, Arapça'dan Farsça'ya bir sözlük özelliği taşır. Eserin tashihi 1531 yılında yapıldığından, bu tarihten önce yazıldığı tahmin edilmektedir (Karabey vd., 2015, s. 26).

II.1.6. Tecâribü'l-İnsân: Yaşlı ve tecrübeli kırk insandan derlenen çeşitli vecizelerden oluşmaktadır. Vecizelerin şiirsel olarak tek tek açıklamasına yer verilmiştir. *Dürc-i Lügât* gibi ilk kez Ahmet T. Karamustafa'nın tanıttığı (1986, s. 26) eserin, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yazma nüshaları bulunmaktadır (Karabey vd., 2015, s. 26).

II.1.7. Pend-nâme: Bu eser Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları nr. 7329/8'de "Pend-nâme" adıyla bir mecmuada kayıtlı olup 8 varaktan oluşan bir risaledir. Risalede Hz. Peygamber'in nasihatinden başlamak suretiyle otuz yedi kişiden kırkı bulan nasihatler yer almaktadır. Buradaki kişiler *Tecâribü'l-İnsân'*dakilerle aynıdır. İki eser arasında çokça benzerlik bulunmaktadır. (Şimşek, 2020, s. 24-25)

II.1.8. Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab: Günay Kut'un 1971'deki çalışmasında (s. 222), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 172'de *Haza Kitâb-ı Reşidiyye yahut Kıssa-i Cüneyd* adıyla rastlayıp inceleme fırsatı bulamadığı bu eser hakkında ilk detaylı bilgiyi Ahmet T. Karamustafa (1986, s. 12-15) kaydetmiştir. Vahidî'nin, Farsçadan Türkçeye tercüme ettiği, bir aşk ve macera hikâyesi gibi görünmesine rağmen dinî ve ahlakî düşüncelerin öğretimi bakımından zengin bir içeriğe sahip olan eseridir (Ciğa, 2018, s. viii-ix). Eser H. 924, M. 1518 tarihinde tamamlanmıştır (Ciğa, 2018, s. 7). Eserin bilinen iki nüshası vardır ve üzerine bir doktora çalışması yapılmıştır (Ciğa, 2018).

II.1.9. Gülistân-ı Vâhidî: Vahidî'nin bu çalışmaya konu olan eseridir. Ayrıntılı bilgi ilgili bölümde verilecektir.

III. İlmî ve Edebî Kişiliği

Abdülvahid Çelebi, yaşadıkları dönemde ilmî yönüyle tanınan bir aileye mensuptur. Dedesi Kara Davud İzmitî (ö. 948/1541), Karadavudzâdeler diye bilinen ulema ailesinin ilk temsilcisidir. Mevlana Lutfî, Hacıhasanzâde Efendi, Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi gibi âlimlerin yanında tahsilini tamamlamış; Bursa Kaplıca, Trabzon, Edirne Üç Şerefeli ve Sahn-ı Semân medreselerinde müderrislik yapmıştır (Baldırzâde, 2000, s. 166-167); Arpaguş, 2001, C. 24, s. 359).

Ulema ve danışmend sınıfından gelen Vahidî, Kanunî Sultan Süleyman devri şair ve yazarlarındandır. Bir dönem medrese eğitimi alarak ilimle uğraşmış, daha sonra tasavvuf yoluna girmiştir. On altıncı yüzyıldaki etkin tarikatlardan olan Zeyniyye¹³ tarikatına bağlanmış ve dönemin ünlü şeyhlerinden Abdülaziz Efendi'ye mürid

13 Zeyniyye, ana tarikatlardan Sühreverdiiyye'nin bir kolu olarak XV. yüzyılın ilk yarısında kurulmuştur. Piri, Zeynüddin el-Hâfi diye bilinen Ebu Bekir b. Muhammed b. Muhammed b. Ali'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ceyhan, 2015, s. 851-920; Eraydın, 2014, s. 467.

olmuştur (Baldırzâde, 2000, s. 205). Zeyniyye tarikatı hakkındaki kaynaklara bakıldığında “*Güldeste müellifinin ‘umdetü’l-meşâyih (şeyhlerin dayanağı)’ diye vasıflandırdığı Şeyh Abdülaziz Efendi’ye mürid olanlardan biri Vâhidî diye tanınan Abdülvâhid b. Süleymân Çelebi b. Kara Davud’dur (Ceyhan, 2015, s. 882).*” ifadelerinden de bu durum doğrulanabilmektedir.

Şâir, eserlerinde Vahidî tahallüs etmektedir. Ona bu mahlası kimin verdiği bilinmemekle beraber kendisi *Gülistân*’daki bir kıtada, sürekli Allah’ı birliğiyle andığından dolayı bir gece Ahmed-i Hakk’ın -büyük olasılıkla Hz. Peygamber için kullanılmış olabilir- ona ism-i tevhîdi verdiğişin ifade eder.

Şairin, derviş zümreleri ve tasavvuf hayatını ele aldığı *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*’ı, dinî içerikli manzum bir eser olan *Cinânü’l-Cenân*’ı, pendnâme türünde yazılmış *Sa’âdetnâme*’si ve niteliğini dinî-tasavvufî ve ahlakî bir eser olarak belirlediğimiz *Gülistân-ı Vâhidî*’si göz önüne alındığında onun şairliğinden ziyade tasavvufî yönünün eserlerinde daha çok dikkat çektiği görülmektedir.

Vahidî’nin çoğunlukla yol gösterme, bilgi-öğüt verme, didaktik bir eser oluşturma gayreti içerisinde oluşu onun edebî diline de yansımıştır. Eserlerdeki üslup tamamen halk dili olmamakla beraber çok da ağır değildir. Sade bir üslupla yazılmaya çalışılsalar da o dönemde kullanılan Arapça-Farsça asıllı söz, deyim ve terkipler eserlere yansımıştır. *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*¹⁴, ve *Gülistân* değerlendirildiğinde fasih ve belîğ bir Osmanlı Türkçesiyle sanatkarâne bir şekilde kaleme alındıkları söylenilebilir. Şair, mensur bölümlerde seciler, manzum bölümlerdeyse cinaslı söyleyişlerle anlatımda güzelliği sağlamıştır.

Vahidî’nin nesir dilinin nazmına göre durumunu Ahmed Cevdet Bey, onun *Cinânü’l-Cenân* adlı eseri özelinde; “*O devrin e’âzım-ı üdebâsına nisbetle şiiri mutavassıt görülür. Sadr-ı kitâbdaki mensûr mukaddimesinden tarz-ı kadîmde nesri nazmına fâik olduğu istinbât edilir (aktaran Karabey vd., 2015, s. 23).*” şeklindeki değerlendirmesiyle ifade etmiştir.

Vahidî önemli ölçüde hadis bilgisine de sahiptir. Nitekim *Cinânü’l-Cenân* adlı eseri manzum bir hadis ve kelâm-ı kibâr şerhidir (Efendioğlu, 2013, s. 12). Bununla birlikte *Gülistân*’da, bazı hikâyelerdeki derviş zümreleri çoğu kez bir hadis (*küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u’refe fe-halektü’l-halka-5a-*, *mûtû kable en temûtû -45a-*) etrafında musahabette bulunurlar.

Vahidî eserlerini Türkçe olarak kaleme almıştır. Fakat eser içeriklerindeki başlıklar genelde Farsça olarak yazılmıştır. Şairin Farsça bildiği, özellikle *Gülistân*’da Rum dervişlerinin söylediği Türkçe beyitlere karşılık Acem dervişlerine de aynı manada Farsça beyitler söyletmesinden, kendinin merkezde bulunduğu bir hikâyede (*Gülistân*, yz. 827, 9a-10a) “*bâ-zebân-ı Acem ayıtdum*” şeklindeki ifadesinden hareketle söylenilebilir.

Vahidî’nin 24 bab şeklinde tertib ettiği *Saadetname*’sindeki hikâyeler incelendiğinde onun Mevlana, Sâdi ve Feridüddin Attar’ın eserlerinden etkilendiği görülmektedir (Şiğva, 2019, s. 31-32). Benzer durum *Gülistân* için de söz konusudur. Eserde -tertip

14 Üslup değerlendirmesi için bkz. Karabey vd., 2015, s. 29.

tarzı başta olmak üzere- özellikle Sadi'nin *Gülistân'*ının tesiri hissedilmektedir. Bazen hikâyeleri destekleyici olarak onlardan alıntılama yapmıştır. Nitekim "terkîb-i insân" konulu on dokuzuncu hikâyede (30b-31a) "hâce Attâr rahmetu'llâhi aleyh *Pendnâme'*sinde buyurmuşdur" diyerek

عمر دنیا پنج روزی بیش نیست

غافلست آنکس که پیش اندیش نیست¹⁵ beytini, "hâce Sâdî-i Şîrâzî nevverallâhu kabrehu *Gülistân'*ında hâb-ı gafletde olana ayıdur" diyerek

ای که پنجاه رفت و در خوابی

مکر این پنج روز در یابی¹⁶ beytini iktibas etmiştir.

Vahidî'nin, şiirde çağdaşı Hayalî Bey'den etkilendiği söylenilebilir. Hayâlî'nin;

"*Cihân-ârâ cihân içindedir ârâyı bilmezler*

O mâhûler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler" (Tarlan, 1992, s. 107) şeklindeki "bilmezler" redifli gazeline benzer bir söyleyişe *Gülistân'*da da rastlanmaktadır. Söz konusu beyit şu şekildedir:

Dil ârâsı her arada haber virür dilârâdan

Dil arayı dilârâyı bulup gitdi dil aradan (25b)

GÜLISTÂN-I VÂHİDÎ

I. Nüsha Tavsifi

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümünde 827 numarayla kayıtlı olan eserin adı burada "*Nazîre-i Gülistân'*" olarak kayda geçmiştir.

Nüshanın 1b yüzünde -zahriye sayfasında-; "*Gülistân-ı Vâhidî, Nazîre-i Gülistân-ı Sadî'*" ifadesi yer almaktadır. Asıl metin 2a sayfasından, *Gülistân-ı Vâhidî* başlığı altında başlamaktadır. Nüshada eserin telif tarihi bulunmasına rağmen, yazmanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Eserin sonunda "sâhabe hü vü mâlike hü Dervîş Ağâ" şeklinde mülkiyet kaydı bulunmaktadır.

Eserin bilinen tek nüshasının bilgileri yukarıdaki gibidir. Bununla birlikte *Gülistân'*ın Süleymaniye Kütüphanesi'nde de bir nüshasının olduğu bilgisi verilmiştir (Efendioğlu, 2013, s. 6). Fakat yapılan araştırmalar sonucu belirtilen konumda bu nüshaya rastlanmamıştır.

Başı: Ben bu dervîş-i dil-rîşûñ ve bu dîvâne-i bî-teşvîşûñ kelimâtın idrâk idemedüm şeyh ayıtdı.

Beyt

Mest-i mey-i hakikat söyler sözün hakâyık

Añlar mı anı anı kılmış ola Hak ayık

Sonu: Biñ bir aduñ hakkı-çün yâ zü'l-bekâ

Bu kitâba vir ebed izz ü bekâ

15 "Dünya ömrü beş günden fazla değildir; ileriye düşünmeyen kişi aldanmıştır."

16 "Ey ellisi giden, ama uykuda olan! Belki şu beş günü idrak edersin"

Ölçüsü: 184X110 mm.¹⁷

Sayfa sayısı: 123 vr.

Eserin yazıldığı hattın cinsi: Talik, el yazması.

Satır sayısı: 13.

Sütun sayısı: 2.

Cilt özelliği: Vişneçürüğü renginde deri ciltli

Kâğıt özelliği: Sarı renkli, yer yer su lekeleri vardır.

II. Adı ve Yazılış Tarihi

Eserin ismi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın kayıt bilgilerinde *Nazîre-i Gülistân* olarak geçmektedir. Fakat nüsha incelendiğinde 1b – zahriyye- yüzündeki “*Gülistân-ı Vâhidî Nazîre-i Gülistân-ı Sadî*” ibaresinden ve 2a’daki “*Gülistân-ı Vâhidî*” başlığından eserin isminin “*Gülistân-ı Vâhidî*” olduğu anlaşılmaktadır.

Vahidî, “*Der Beyân Kerden-i Asl-ı İn Kitâb ve Der Zikr-i Pâdişâh (4a-4b)*” başlıklı bölümde; bu kitabın bölümsüz, işitilmemiş-görülmemiş hikâyeler ve hayret uyandıran rivayetler ile eşsiz bir **gülistân** olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki gülleri rengârenk görüntüleriyle her daim taze ve canlıdır. Gönle ferahlık veren kokularıyla, coşkun gönüller güzel kokar ve bülbülleri yürek yangınıyla her nefeste inler ki onların gönle hoş gelen seslerinden ciğerler yanar. Şimdi gülün rengine ve kokusuna bir talip ve bülbülün söyleşmesine bir ragıp gerektir ki gülistanın güllerinin kokusuyla kokulansın, bülbüllerin sohbetini dinleyip aşka gelsin. Ta ki vücudu gül bahçesi olsun ve kalbi nurlansın (*Vâhidî*, yz. 827, 4a).

Bununla birlikte “*Beyt Berây-ı İn Kitâb (4a)*” ve “*Beyt Hem Ber- İn Manâ Der- Vezn-i Diger (4a)*” başlıklarını taşıyan iki Farsça beytin ilkinde:

از برای کستانان شد کتابم کستان
کستانی کر تو نیز از کستانم کستان

“Gül sevenler için kitabımı gül bahçesi yaptım

Eğer sen de gül sevenlerdensen benim gül bahçemden gül al” ifadesi bulunmaktadır.

Eserin telif tarihi ise “*Der Beyân Kerden-i Asl-ı İn Kitâb ve Der Zikr-i Pâdişâh (4a-4b)*” başlıklı bölümde “... bu kitâb-ı müstetâb hicretün tokuz yüz otuz yedinci yılında telîf olundu Sultân Süleymân ism-i sâhib-kırân-ı cihân bin Sultân Selîm Hân bin Sultân Bâyezîd Hân bin Sultân Mehmed Gâzî zamânında...(4b)” şeklinde geçmektedir. Buna göre eserin telif tarihi **H. 937/M. 1530**’dur.

III. Muhtevası

Gülistân-ı Vâhidî, tasavvufî konuların da içinde bulunduğu dinî ve ahlakî içerikli, didaktik ve çoğu zaman mevize vechinden bir üslubun hâkim olduğu bir eserdir.

17 Fiziksel özellikler http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=nazire-i+g%C3%BClistan&te=&ps=300 adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 20.01.2021]

Manzum-mensur karışık olarak yazılmıştır. Mensur 84 hikâye ve bunların içindeki, hikâyelerde geçen konularla ilgili mısra, beyt, kıta, rubai, mesnevi başlıklı manzum parçalardan oluşmaktadır.

“Ben bu dervîş-i dil-rîşûn ve bu dîvâne-i bî-teşvîşün kelimâtın idrâk idemedüm şeyh ayıtdı.” cümlesiyle başlayan eser, bir hikâyeye devam etmektedir. İkinci hikâyeden sonra ashâb-ı Resûl için bir beyit ve evliyâları metheden bir beyit daha bulunmaktadır. Eserin tertibi; kitap için, kitabın ismi doğrultusunda yazılmış manzumelerin akabinde, müellifin eseri hakkında bilgi verdiği bölümle devam etmektedir. Burada Vahidî eserinin eşsiz bir **gülistân** olduğunu söylemekte, okuyanların kendisi için dua etmesini istemekte ve kendisi de dönemin padişahı Sultan Süleymân’a, onun soyuna, vezirlere, âlimlere, şeyhlere, din âlimlerine dua etmektedir.

“...ya’nî bu kitâb-ı bî-fasl u bâb hikâyât-ı garîbe ve rivâyât-ı acîbe birle bir gülistân-ı nâyâb olmuşdur ki gülleri rengârenk tasvîrâtla her demde tâze vü ter şöyle ki bûy-ı cânfezâları dimâğ-ı dil-i şeydâları mu’attar ider ve bülbülleri gûn-â-gûn tahrîrâtla her nefesde nâlân eyler ki âvâz-ı dil-nüvâzlarından cigerler büryân imdi bir tâlib-i reng ü bûy-ı gül ve bir râgıb-ı güft ü gûy-ı bülbül gerekdür ki bu gülistânun gülleri kohusın alup kohulana ve bülbülleri güft ü gûsın dinleyüp hûlana tâ ki kâlîbî gülşen ola bâ-bûy-ı vefâ ve kalbi rûşen ola çün şemsü duhâ hem bu kitâbuñ mü’ellifi Vâhidî-i miskîne du’â eyleye ki rûhu şâd ola dâ’inüñ dahı göñli şehri âbâd ola ammâ bu kitâb-ı müstetâb hicretün tokuz yüz otuz yedinci yılında te’lîf olundu. Sultân Süleymân ism-i sahib-kırân-ı cihân bin Sultân Selîm Hân bin Sultân Bâyezîd Hân bin Sultân Mehmed Gâzî zamânında halledallahu saltanatahu ve ebbede devletuhu ilâ inkırâz-ı cihân ya’nî nihâyet-i merdümân-ı vüzerâ-yı nîk-mahzarları dahı vezâret sadruna müstahkem (5a) ü müstedâm olsunlar ‘ulemâ-yı meşcerleri dahı seccâde-i şerî’atda sâbit kadem olup hoş hâl bulsunlar meşâyih-ı kibârları dahı bu minvâl üzre fukahâ-yı dîndârları dahı...(4a-5b)”

Bu bölümden sonra, “küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u’refe fe-halektü’l-halka (5a)” hadisi üzerine bir kıta yer almaktadır.

Eserin genel tertibini oluşturan hikâyelerden önce Vahidî, bir diğer eseri olan *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*’da çeşitli dervîş topluluklarını anlattığı gibi, *Gülistân*’da da çeşitli halk gruplarını ve bunların farklılıklarını anlatan yirmi dokuz kıtalık bir bölüm kaleme almıştır. “Der Beyân-ı Ahvâl-i Halk-ı Cihân ve İhtilâfât-ı İşân (5a-9a)” başlığını taşıyan bu manzum bölümün ilk kıtasında didaktik bir üslupla cihan bostanında arı gibi bal devşirilmesi öğütlenmektedir. Sonrasındaki yirmi iki kıtada farklı halk gruplarına yer verilmiştir. Bunlardan bazıları; cihanda zalimce şahlık edenler, varlık sırrına vakıf olanlar, aşk şahına köle olanlar, Haydarîler, vahdet şarabı içip ilahî aşkı bulanlar, meyhanelerdeki harabatîler, gösteriş için ibadet edenler, dünya malına tapanlar, hayvanî-menfî özellikler taşıyanlar, sözleri cana can veren hoş-sohbet kişiler, beşerî ve dünyevî heveslere kapılanlar, eğlence meclisi müptelaları, olmayacak hayaller kuranlar, yalancı peygamberler, uhrevî âlemi dünyevî âleme tercih edenler, Şeytanî vasıfları olanlar, ateşperestler, putperestler ve farklı meşrep mensuplarıdır (zındık, mühlid, rind, abdal). Bunların devamındaki beş kıta tevhid içeriklidir ve sonunda kelime-i tevhid (8a-8b) yer almaktadır. Akabindeki kıtada mahlasına ve bunun

sebebine yer veren Vahidî, sonrasında “*Hikâyet Der Beyân-ı Hâl-i Hod (8b-9a)*” başlığı altında kendinin de içinde bulunduğu hikâyeyi anlatır ve eserin genel tertibini oluşturan hikâyeler başlar.

Eserin sonunda seksen üç hikâyeden oluştuğu bilgisi,

Seksen üç oldı hikâyâtı da bil

Şud pey-â-pey çün katârât-ı îbil (123b)

beytiyle ifade edilmesine karşın, nüshada bu şekilde seksen beş kısım bulunmaktadır. Fakat hikâyet başlığı verilen bir bölüm bir manzume ile başlamaktadır ve kendinden önceki hikâyenin devamı niteliğindedir. Dolayısıyla nüshada seksen dört hikâye yer almaktadır.

Hikâyelerin ayrı ayrı başlıklar taşımadığı eserde, ana konu görünür bir odak noktası olmadan çeşitlidir (Karamustafa, 1986, s. 21-22). Manzum-mensur karışık olarak yazılan *Gülistân*'da hikâye konuları genellikle anlatılan olayın ehli kişilerce yorumlanır. Örneğin; tasavvuf makamlarının anlatıldığı beşinci hikâyenin kahramanları tarikat yolunu seçmiş sûfilerdir. Olayların anlatıldığı mensur bölümlerle başlayan hikâyeler, sohbette bulunan kahramanların konular hakkındaki fikirlerini bazen mensur fakat çoğunlukla nazmen beyan ettikleri, çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış diyaloglardan ibarettir. Manzum kısımları; beyt, kıta, mısra, rubai ve mesnevi başlıklı manzumeler oluşturur. Eserdeki hikâyelerden bazılarının konuları aşağıdaki gibidir:

Birinci hikâye (2a-2b); güzel yüzlü, iyi huylu bir gençle gencin mukabelesinde bulunduğu kemal sahibi, şirin sözlü bir şeyh arasında sohbet meclisinde geçmektedir. Hikâyenin ve aynı zamanda sohbetin ana konusu “mey ve câm-ı Cem”dir. Konu, gencin onların makamına ulaşamayıp mecliste şeyhin zikrettiği “mey ve cam-ı Cem”in manalarını anlayamaması üzerine, ondan bunların manalarını açıklamasını talep etmesi çerçevesinde; şeyhin cevaben verdiği bir beyitle şekillenmiştir. Buna göre câm-ı Cem; gönüldür, mey ise bilgi ve ilimdir. Bu sebepten şeyh, gence ömründe sık sık eline câm-ı Cem almasını söyler.

Üçüncü hikâye (8b-9b); burada diğer hikâyelerden farklı olarak eserin müellifi olan Vahidî'nin, konunun merkezinde bulunduğu bir durum anlatılır. Vahidî'nin bir gün şehir meydanında dolaşırken yanına gelen fakir suretli iki kişiyle girdiği sohbet neticesinde bunların aslında âlemi dolaşıp şiirleriyle yüksek mevkideki kişileri kendilerine çekerek dilencilikle geçinen kişiler olduğunu anlamasıyla onlar için sarf ettiği eleştirel beyitleri içerir.

Dördüncü hikâye (9b-11b); biri mürit iki kişinin yolda giderken rastladıkları bir derviş üzerinden “(İlahî) aşk ve âşık” hakkında söyledikleri manzumelerden ibarettir. Derviş tipi hikâyede; “sırtında siyah, eski keçeden bir hırka, baştan ayağa ona bürünmüş, yakası yırtık, yüzü gözü toprağa bulanmış, özü toprakta ama gözü eflakte, gönlü Allah ile hakikat badesiyle sarhoş olmuş, vahdet rüzgârı gönül deryasını coşturmuş, inleyip ağlar bir halde kendi kendisiyle âşıkane konuşan” biri olarak zikredilmiştir. Hikâyenin dikkat çekici tarafı derviş tipinin özelliklerinin de burada verilmiş olmasıdır.

Altıncı hikâye (12b-13b); tarikat ehli sûfilerin “tasavvuf” konusunu ele almalarından ibarettir. Burada tasavvuf farklı bir açıdan değerlendirilerek kelimeyi oluşturan Arap harflerine anlamlar yüklenmiş ve böylelikle tasavvuf mertebeleri hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre tasavvuf dört harftir ve sûfilik manasına gelmektedir. İlk harfi tâ, tevbe; ikinci harfi sâd, sıdka ve vefaya; üçüncü harfi vâv, vefaya ve son harfi fâ ise fenaya işaret etmektedir. Hikâyede aynı zamanda sûfilik makamı, arsa-i arasatta evliya ve enbiya saflarından sonraki en iyi saf olarak değerlendirilmiştir.

Yedinci hikâye (13b-15b); konusu ikiyüzlü, riyakâr sûfi ve zahitlerdir. Riyakâr sûfi ve zahitlerin şeyhi şeytan-ı münafıktır. Onlar suretlerin tebdil edip Müslümanları aldatırlar. Müslümanlar onların şekline-şemaline, esasına, hırkasına, tacına, tesbihine ve sakalına bakıp sözlerine değer verip söylediklerini tutarlar fakat aldandıklarını bilmezler. Bu sebeple hikâyedeki manzum kısımlar çoğunlukla uyarı niteliğinde didaktik bir söyleyişi yansıtır. Hikâyede yer verildiği üzere aldananlar sadece riyakâr sûfi ve zâhidlerin tuzağına düşen Müslümanlar değil aynı zamanda bu sûfi ve zâhidlerin ta kendisidirler. Yine hikâyede ele alınan bir diğer konu da cahil ve kâmil şeyhlerin ayrımıdır. 2 beyit, 8 kıta ve 1 mesneviden oluşmaktadır.

Onuncu hikâye (18b-20b); bir grup gencin cimriliğin kötülüğü üzerine yaptıkları sohbeti içerir. Elindeki nimetleri paylaşmayı bilenlerin rahmet bulacağı, var yemez olup ne yiyen ne de yedirenlerden olanların ise âlemden eli boş gidecekleri üzerinde durulur. 16 beyit, 1 kıta ve 1 mesneviden oluşur.

On ikinci hikâye (21b-24b); Ehl-i kelamın kelamın faydaları, nasıl olması gerektiği, konuşanın-sohbete girenin hali ve tavrı üzerine yaptıkları musahabeti içerir. Buna göre mütekellim sözünü iyice düşünüp öyle söylemelidir. Kişinin eğer konuşulan konu hakkında bilgisi yoksa suskunluğunu koruması daha iyidir; cehlini örter. Mütekellim, konuşurken sözünü yavaş söylemelidir ki sözlerinde nizam, manasında intizam olsun, hataya düşmesin.

On beşinci hikâye (26a-27a); dünyalık heveslerden arınmış bir grup azizin, Hak Teâlâ'nın vechini görmek üzerine yaptıkları konuşmayı içerir.

On sekizinci hikâye (28b-29b); bir grup Acem dervişinin cuma namazı sonrasında yaptıkları sohbetin konusu “mescitler”dir. Meclis Acem dervişlerinden olduğundan söylenen manzumeler de Farsçadır. Hikâye, içinde 7 Farsça beyit barındırır.

On dokuzuncu hikâye (29b-31b); arifler tarafından “hava, su, toprak, ateş” şeklinde birbirine zıt dört unsur üzerinden insanın terkihi anlatılırken ayrıca âlemin altı günde yaratıldığına fakat ömrünün beş gün olduğuna, insanın da âlemin oğlu olduğu ve onun da ömrünün beş gün olduğuna değinilmiştir.

Yirmi birinci hikâye (32b-36a); insan nefsi bir binek hayvanına benzetilerek onun üzerinden “nefs ve nefsin mertebeleri” anlatılmıştır.

Otuzuncu hikâye (45b-48a); “mûtû kable en temûtû” hadis-i şerifinin farklı yorumları dile getirilmiştir. Yapılan yorumlara göre ölmeden evvel ölmek; dervişin cismini ölü mertebesine koyup dünyalık her şeyi terk etmesi, bir müridin tarikat pirini bulup onun

huzurunda ölü gibi olup her ne derse onu yapması, aşğın maşukta yok olması, dünyalık heveslerden geçilmesi demektir.

Otuz dördüncü hikâye (49a-50a); köse kimselerin ne huyda oldukları hakkındadır. Köseler uyanık ve parlak zekâlı; fakat çoğusu münâfık olurlar. Bunlar da kısım kısımdır: yüzünde kılı az olanlar anlayışlı olurlar ve onlardan hayır gelir. Göğsünde kılı çok olanlar nadiren iyidirler. Peygamberimiz (sav), “Bayan suretli erlerden hayır gelmez onlardan sakının” demiştir.

Otuz altıncı hikâye (56b-57b); ilimlerinde bilgi sahibi bir grup Çin nakkaşının nakş sanatı hakkında yaptıkları sohbeti içerir. Sohbetin nihayetinde Yüce Allâh’ın benzersiz bir nakkaş olduğu zikredilir.

Kırkıncı hikâye (61a-63b); “gül mevsimi”nin sembolleştirildiği bir hikâyedir. Ömür gülîstânında gül, maşuka; bülbül, aşğa; mey, marifete; saki, mürşid-i kâmile; sürahi, kemale ermiş vücuda; kadeh, irfan sahibinin ağzına ve arifler meclisinin ehline; zarif, bu meclisin talibine ve rağbete denilmektedir.

Kırk birinci hikâye (63a-65a); cennete girebilmek için müminin Allah’ın huzuruna nelerle varması gerektiği üzerinedir. Buna göre; Hakk’ın huzuruna candan ibadetle, onu tesbih ederek, namazla, oruçla, zekâtla, hacla ve resulüne getirilen salavatla varmak lazımdır.

Kırk ikinci hikâye (65a-66a); kırk birinci hikâyeden sonra eserde hikâye başlığı verilmeyen fakat dil ve üslubu, tertibi itibarıyla hikâye özelliği taşıyan bir metin daha vardır. Buradaki hikâyenin konusu “pîr-i bâliğ ve pîr-i nâ-bâliğ”in özellikleridir. Pîr-i bâliğ; kelamı güzel olan ve nasihat içeren, nefsine uymayandır. Pîr-i nâ-bâliğ ise; cahil olup sözün aslını bilmeyen, sözüne hırs ve hased karıştırandır.

Kırk beşinci hikâye (68a-68b); âşıkla zâhidin Allah’tan ne diledikleri üzerinedir. Zahid; köşkler, huriler ve cenneti dilerken âşık sevgilinin köyünde bir köpek olmayı dilemiştir.

Altmış beşinci hikâye (82a-83b); “susmanın faydaları ve sözü ehline söylemek” üzerinedir. Sükût kişinin ayıbını örten bir hırkaya benzetilmiştir.

Yetmiş dördüncü hikâye (91a-95b); gönül hakkındadır. Buradaki değerlendirmelerden bir kısmına göre gönül Beytullah’tır. Yeryüzü Kâbe’sini Halil, gönül Kâbe’sini ise Celil (Allah) yapmıştır. Manzum ve mensur bölümleri açısından en hacimli hikâyelerden biridir.

Yetmiş altıncı hikâye (99a-101a); burada çar yar (dört halife) Hak Teala’nın zatı hakkında tefekkür etmektedirler.

Seksen üçüncü hikâye (115b-118b); Hak dergâhının evliyalı hakkında. لا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ¹⁸ ayetine (Kur’an-ı Kerim 10: 62) ve Hz. Peygamber’in (sav) bir hadisine de burada yer verilmiştir. Hikâyede konuyla ilgili yirmi bir kıta bulunmaktadır.

18 “Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler.”

Seksen dördüncü hikâye (118a-121b); konusu enbiyalar, enbiyaların Hak Teâlâ katındaki mertebeleri, menzilleri, insanlar elinden çektikleri bela ve cefalar ve bu belalara sabretmeleri, nefslerine cebretmeleri üzerinedir.

Seksen dört hikâyenin sonunda Vahidî, “*Mesnevî Der Münâcât ilâ Kâdî'l-Hâcât ve Der Beyân-ı 'Özr-i Taksîr Be-Fâzulân-ı Cihângîr ve Eltâf-ı Hüdâ-yı Bî-Nazîr*” başlığı altındaki 59 beyitten oluşan bir münâcâtla ve son beytindeki “Bin bir adun hakkıçün yâ zü'l-bekâ/ Bu kitâba vir ebed 'izz ü bekâ” duasıyla eserini tamamlamıştır.

IV. Dili ve Üslubu

Gülistân-ı Vâhidî telif tarihi itibarıyla on altıncı yüzyılın başlarında, Eski Anadolu Türkçesinden Klasik Osmanlı Türkçesine geçişin ilk dönemlerinde yazılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinin yavaş yavaş standartlaşması, birçok yabancı unsurun, Arapça ve Farsça terkiplerin dile girmeye başlaması, buna bağlı olarak dilin gittikçe sadeliğinin bozulması, bir taraftan arkaik biçim ve ifadeler devam ederken bir taraftan yeni sözlerin ve yeni gramatikal biçimlerin oluşmaya başlaması bu dönemin özellikleridir (Efendioğlu, 2013, s. 15-16) ve bu dönem etkilerine *Gülistân'* da rastlanmaktadır. Fakat yine de eserin dil olarak daha çok Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini devam ettirdiği görülmektedir.

Gülistân, her ne kadar sade bir dille yazılmış olsa da eserde birçok Arapça-Farsça unsur bulunmaktadır. Öyle ki sadeliğin dışına çıkıldığı, dilin ağırlaştığı kısımlar da vardır. Fakat daha önce de ifade ettiğimiz gibi metin çoğunlukla Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini sürdürmüştür. Aşağıda, Eski Anadolu Türkçesi döneminin metindeki yansımalarına birkaç örnek verilmiştir:

1. EAT'de Türkçe kelimelerde yuvarlaklaşma görülmektedir (Köktekin, 2008, s. 76).
Kendü (27a, 31a, 100b)
Kapu (68a, 71b, 91a)
2. EAT'de gelecek zaman eki olarak -ısar, -iser kullanılmıştır. Bunların yanı sıra -AcAk ekinin kullanımı da devam etmiştir.
Olısar (42b)
Bulmayısar (19a)
İdicek (20a, 22a)
3. Ünsüz sızıcılaşması (k-h değişimi); bazı ünlülerin yanlarında bulunan patlamalı ünsüzleri kendilerine benzeştirmesine EAT'de de rastlanmaktadır.
Kohulana (4b)
Uyhudan (14b)
4. -durur; ihtimali kuvvetlendirme ekinin kullanımı:
Meşâyihdandurur (2a)
Müberrâdurur (8a)
5. Dönüşlülük zamirleri:
Kendözün (33a, 123a)

6. Birinci tekil şahıs ekinin kullanımı:

İdeyin (49b, 59a)

Bilmezem (81a)

Sıgarven (94b)

Buraya aldığımız bölümde ise Arapça ve Farsçanın etkisiyle dilde meydana gelen değişim görülebilmektedir:

“Meger bir civân-ı sâhib-cemâl ü hub-hısal bir şeyh-i sâhib-kemâlün ve şirîn-makâlün meclisine varup mukâbelesinde oturdu şeyh dahı mütenebbih olup girîbân-ı murâkabeden başın kaldırup ve gözi yaşın akıdup bezminde olan avârife işâret idiüp ve beşâret eyleyüp deryâ-yı maârife girdi dest-i ümîdi dâmen-i dürr-i maksûda irdi hayli cûş u hurûş gösterüp hâmûş oldu...(2a)”

Gülistân incelendiğinde Vahidî'nin Türkçeye hâkim ve şiirde mahir biri olduğu söylenilebilir. Yalnız *Gülistân*'ı tümüyle edebî bir kaygıyla kaleme almamıştır. Onun amacı dinî-tasavvufî ve ahlakî konularda okuyucuyu bilgilendirmek ve öğüt vermektir. Nitekim *Gülistân*'ın sonunda kendisi de şöyle ifade etmektedir:

Gerçi yokdur bunda 'âyât u haber

Lîk virür cümle anlardan haber

Olsa terkîbinde ger bir nâ-dürüst

N'ola olsun sözde tek ma'nâ dürüst (122a)

Mîve-i ma'nâyı terkîb oldu kab

Kabı ko sen mîve-i ma'nâyı kab (122b)

Dolayısıyla bu tavır da esere didaktik söyleyişlerin yaygınlığı bakımından yansımıştır.

Çü bildüñ cismüñ ey h'âce bu dünyâda degül bâkî

Gel imdi yi yedür neñ-var koma hîç âhire bâkî (20a)

Müellif, eserde didaktik söyleyişin yanı sıra eleştirel bir tavır da ortaya koymuştur. “*Der Beyân-ı Ahvâl-i Halk-ı Cihân ve İhtilâfât-ı Îşân* (5a-8b)” başlıklı bölümde, çeşitli halk gruplarının özelliklerinin yer verildiği manzumeler aynı zamanda onlar için yapılan eleştirileri de içermektedir.

Kimi âzâr-ı dilde kelb-i akûr

Kimi bâzâr-ı dilde çün lakkak

Sözleri bî-sebât u nâ-merbût

Çün çakıldak hemân ider lak lak (6b)

Kimi zındîk ü kimisi mülhid

Kimisi rind ü kimisi abdâl

Kimi bî-dîn olup Hüdâyım dir

Kimi dir bu yere bizüz abdâl (7b)

Vahidî'nin kendine has üslubunun en dikkat çekici taraflarından biri ahenkli ve güzel söyleyişi elde edebilmek için çoğu kez başvurduğu seciler ve cinaslı manzum söyleyişlerdir. Secilerin genelde Arapça ve Farsça terkipler üzerinden kurulmuş olması anlatımı anlaşılabilirlik yönünden bir nebze ağırlaştırırsa da bu, üslupta yakalanan ahengi sağlayan bir özellik olarak dikkat çekicidir.

"Meger bir pür-ferîd-i cihân bir mürîd-i civân birle sokakdan çıkup yolda giderleridi nâgâh gördiler egninde bir siyâh nemed-i köhne ser ü pâ bürehne bir dervîş-i bî-teşvîş yakası çâk ve yüzi gözi âlûde-i hâk egerçi özi hâkde ammâ gözi eflâkde ve dil ü cânu yezdân-ı pâkde bâde-i hakikat birle serhoş ve bâd-ı vahdet birle deryâ-yı dili pür-cûş-ı nâlân u giryân kendi kendi birle kelimât-ı âşıkâne idüp ve harekât-ı sâdikâne gösterür-idi mürîd-i civân pür-ferîd-i cihâna ayıtdı ya şeyh...(10a)"

Vahidî'nin, eserde Arapça-Farsça kelimelerin yanı sıra Arapça-Türkçe kelimelerle de tamlama oluşturduğu görülmektedir. Aşağıdaki "âşık-ı kutlu" ve "âşık-ı kutsuz" ile "derd-i çekirdek" tamlamaları bu duruma örnektir:

Âşık-ı kutlu nigârın bulup anı yakalar

Âşık-ı kutsuz olanlar çeke yırtı yakalar (72a)

Duhter-i rez sev severseñ kim yüzinde yok nikâb

Ne belâ vü mihnet ü derd-i çekirdek var ne kâb (71a)

Eserdeki Arapça ve Farsça kelimeler, eserin kelime haznesinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Kimi hikâyelerde Rum dervişlerinden sonra Acem dervişleri de aynı konu etrafında, sözlerini Farsça manzumelerle ifade etmişlerdir. Başlıklar Farsça olarak yazılmıştır ve özellikle Farsça beyitlere çokça yer verilmiştir. Eserde kırk üç adet Farsça manzume bulunmaktadır. Bu bakımdan eserdeki yabancı kelime tesiri yadsınamaz derecededir. Aşağıya Farsça beyitlerden biri alınmıştır:

غرق بحر نور دیدار خدا شد عاشقان
19هر که غرق بحر این نبود نباشد عاشق آن (17a)

Türkçe kelime ve eklerde ise Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak arkaik kullanımlar da görülmektedir. "Söyündürmek, irgürmek, turgurmak; ağlamayavuz, bulavuz; ölmezdin öndin" bunlardan bazılarıdır.

Eserde, yine bir üslup özelliği olarak Vahidî'nin çeşitli söz oyunları, halk deyişi ve atasözü kullanarak, aynı cümle yapısına tekrar tekrar yer vererek (Örneğin; "dehân-ı melahât açup zebân-ı fesahât birle ayıtdı" ve "sözin tamâm idicek birisi dahı ayıtdı" kullanımları) oluşturduğu üslubunda anlatımı etkileyici kılma eğiliminin bir başka boyutu görülmektedir.

Âşık kim ola bâ-zer ü bâ-girye vü bâ-zâr

Bu âşıkıla eyler o maşûk eyü bâzâr (10a)

19 "Gerçek âşıklar Allah'ı görme arzusunun nur denizine batmışlar
Her kim ki bu denize gark olmamışsa gerçek âşık olmaz"

Çü düşdün hicre ey dil aqlama kim
Meseldür *kendü düşen aqlamadı* (58b)

Hakkuñ emrin tutmayup dünyâda mescidden kaçan
Âhirette cennet-i Firdevse ol girer kaçan (28a)

V. Şekil Özellikleri

V.1.1. Nazım biçimleri: Büyük bir kısmına hikâyelerin hâkim olduğu eserin elimizdeki nüshasının manzum kısımları, anlatılan olayları ve kahramanlar arasındaki diyalogları daha etkili ve daha ahenkli kılmak amacıyla farklı nazım şekilleriyle yazılmış manzumelerden oluşmaktadır. Kimi yerlerde manzumelerin yanlış başlıklandırıldığı olmuştur. Bu manzumelerin çoğu kıta nazım şekliyle yazılmıştır. Eserde kıtaların yanı sıra beyit, rubai, mesnevi ve mısra başlıklı manzumeler bulunmaktadır. Fakat rubailer incelendiğinde vezin itibarıyla bu nazım biçimine ait özellikleri genellikle taşımadıkları görülmektedir.²⁰ Nüshada yer alan nazım şekilleri şu şekildedir:

Mesnevi: Eserde yer alan on üç adet manzume mesnevi başlıklıdır ve bunların haricinde başlıklandırılmayan bir manzumenin (41a) ve beyt başlığı verilen iki manzume (31b, 47b) ile kıta başlığı verilen bir manzumenin (70a) de aslında mesnevi olduğu tespit edilmiştir. Münacat türünde yazılmış eserdeki en uzun manzume elli dokuz beyit olarak mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Mesnevilerin beyit sayısı iki ile elli dokuz arasında değişmektedir. Bunlardan ikisi Farsça kaleme alınmıştır.

Kıta: Ahlakî, didaktik, tasavvufî ve hikemî içerikli olmak üzere eserde üç yüz on beş adet kıta başlıklı manzume vardır. Kıta olduğu belirlenen altı manzume (16b, 62b, 64a, 64b, 108b) ise başlıksızdır. Bununla birlikte kıta denilen manzumelerden (24b, 45b, 60b, 63a, 69a, 83a, 92a, 96b, 99b, 103a, 105a, 106a, 107a, 111b) on dokuzu aslında nazm, biri beyt (48b) biri (70a) de mesnevidir. Nüshadaki kıtaların üç tanesi de mülemma şeklinde ve Farsça-Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

Rubai: Nüshada çoğu didaktik ve öğüt verici nitelikli olan, rubai (rubâ'iyye) başlıklı yirmi dört manzume bulunmaktadır. Bu sayıya derkenardakiler de dâhildir. Bunlardan biri Farsça'dır. Bu manzumeler şekil itibarıyla rubaî olarak adlandırılırsalar da rubaî vezinleriyle yazılmamışlardır. Sadece bir rubai (122b) *mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilü fa'ül* kalıbıyla bu vezinlerden biriyle yazılmıştır. Rubaîlerde genellikle *fâilâtün fâilâtün fâilün* vezni kullanılmıştır. Nüshada "*Be tarîk-i rubâ'î yek beyt-i ziyâde goft şod* (80a)" başlığıyla bir manzume bulunmaktadır ki aa xa xa şeklindeki kafiyelenişi ve muhtevasıyla rubaiden ziyade "dedim-dedi" söyleyişli bir nazmı andırmaktadır.

Beyt: Kıtadan sonra en fazla yer verilen manzumeler beyt başlığını taşıyanlardır. Nüshada bu şekilde iki yüz üç manzume bulunmaktadır. Fakat bunlardan biri (10a) nazm, ikisi (31b, 47b) mesnevi, üçü (17a, 36a, 85b) kıtadır. Bununla birlikte bir beyte kıta (48b) bir beyte de hikâye başlığı verilmiştir. Başlıksız olan on yedi manzume de

²⁰ Rubai vezinleri için bkz. İpekten, 2008, s. 76.

yine beyt şeklindedir. Beyt başlıklı manzumelerin otuz beşi ise Farsça olarak yazılmıştır.

Mısra: Biri Farsça olmak üzere iki adet mısra bulunmaktadır.

Burada şu hususa da değinmek gerekir ki; nüshada nazm özelliği gösteren manzumeler de vardır. Fakat hiçbiri nazm olarak değerlendirilmemiş ve bu şekilde başlıklandırılmamıştır. Nazm özelliği gösteren manzumelere kıta yahut beyt başlığı verilmiştir ve başlıklandırılmayan iki manzume (7a, 63a) de yine nazm şeklindedir. Dolayısıyla aslında nüshada yirmi iki adet nazm bulunmaktadır. Ayrıca bir de beş mısralık tek bendden oluşan bir manzume (63a) yer almaktadır.

V.1.2. Vezin: *Gülistân-ı Vâhidî*'de kullanılan aruz kalıpları ve kullanım sıklıkları incelendiğinde daha çok *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla remel; *feil'âtün mefâ'ilün fe'ilün* ile hafif ve *mefâ'ilün mef'âilün fe'ülün* kalıbıyla hezec bahirlerinin kullanıldığı söylenilebilir.

Eserde çok fazla olmamakla birlikte vezin kusurları göze çarpmaktadır. Öyle ki Arapça-Farsça kelimelerde uygulanan med, eksik heceyi tamamlamak için Türkçe kelimelerde de kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte taş kelimesinde vezin gereği med yapılmıştır:

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Sûfî odur ki sâfi ola içi taşdan

Nerm ola kalbi ola eşed taşı taşdan

V.1.3. Kafiye ve redif: Eserde, her ne kadar yazılan manzumelere kimi zaman yanlış nazım şeklinin adı verilmiş olsa da, manzum bölümlerdeki nazım şekilleri değişkenlik gösterdikçe kafiyeler de o manzumelere göre şekillenmiştir. Örneğin; kıta nazım şeklinin kullanıldığı aşağıdaki manzumede beyitlerin ilk mısraları değişmekle beraber ikinci mısraları kendi aralarında kafiyelidirler.

Kimi vuslatda kimi fûrkatda

Kimi sultân-ı bahr u ber düşdi

Şâh-ı bahr u ber olmuşam dirken

Açdı göz hâbdan meger düşdi (7a)

Kafiyenin, *Gülistân'* da eserin üslubunda belirgin olarak hissedilen bir tarafı vardır. Bu, 16. yüzyılın edebî sahasında da sıkça başvurulan cinaslı kullanımıdır. Vahidî cinaslı söyleyişi eserin tamamında, manzumelerde kullanmıştır.

Ses tekrarına ve benzeşmesine dayalı bir söz sanatı olan cinas, bir ibarede en az iki lafız arasında benzerlik olmasıyla gerçekleşir. Bu lafızların isim ya da fiil olması ya da köke getirilen eklerle sağlanmış olması, durumu değiştirmez (Saraç, 2011, s. 245). “Cinasta her ne kadar anlamdan ziyade lafızların ses değeri önemli gibi görünse de lafızların farklı anlamları çağrıştırmaları okuyucuda estetik bir zevk uyandırır ve onun hayal dünyasını zenginleştirir (Başpınar, 2015, S. 2, s. 40).” Vahidî eserin dildeki ahengini ve estetik zevkini cinas çeşitliliğiyle sağlamıştır. Nitekim de eserin sonunda onu “tecnîsât” olarak değerlendirmiştir.

Bil bu tecnîsât kim biñ bir beytdür
Ma'nî-i ebkârına tâze beyt dür (123b)

*Gülistân'*da Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin birbiriyle kafiye oluşturduğu beytlere sıkça rastlanır. Dolayısıyla cinas sadece Türkçe kelimelerde değil biri Türkçe diğeri Arapça/ Farsça olan mısra sonu kelimelerde de yapılmıştır. Aşağıya kaydettiğimiz örnekte de Farsça ve Türkçe kelimelerle cinas yapılmıştır. Buradaki cinas, ikinci mısradaki Farsça; sahrâ-neverdî (sahralarda gezen, göçebe) kelimesiyle dördüncü mısradaki Türkçe “ne verdi” arasındadır.

Seyâhat nice ey seyyâh-ı âlem
Ki ı idersin rûz u şeb sahrâ-neverdî
Ne hâsıl der-be-der h'âhendelikden
Bana billâh di sana kim ne virdi (9a-9b)

Cinas kullanımına sadece mısra sonlarında değil bazen mısra içlerinde de yer verilmiştir. Örnekte mısra başındaki miskîn kelimesi âşık, rind anlamındayken diğeri miskîn, misk kokulu anlamındadır.

Miskîn gönül düşdi yine miskîn saçuñ sevdâsına
Uzun ömür sürdi velî bilemedi sevdâsı ne (51b)

Kafiye kullanımının bu kadar yaygın olduğu eserde reviden sonra gelip anlam ve fonksiyon bakımından aynı ek veya kelime toplulukları anlamına gelen redif (Saraç, 2017, s. 260) ise nadir kullanılmıştır. Buradaki örnekte “dâhil”ler kelime halinde rediftir.

Âdem ki dâne için cennetden oldı hâric
Ben hâl-i ruhlaruñ-çün oldum cinâne dâhil
Didi işidüp ol cân yüzüm çü karz-ı hürşid
Oldısa pes kim itdi ol acı nâne dâhil (54a)

V.1.4. Seci: “Lügat anlamı kumru, güvercin gibi kuşların aynı sesleri tekrarlayarak ötmeleri demek olan seci, nesirde fâsıla sonlarının aynı harf olması durumudur... Fâsıla şiirde kafiye'nin bulunduğu mısra sonu gibidir. Nitekim seci de nesrin kafiyesidir (Saraç, 2011, s. 257).” Dolayısıyla mensur eserlerde anlatımı etkili kılmanın yollarından biri de secidir.

*Gülistân'*da çeşitli secilere rastlamak mümkündür. Manzum kısımlarda görülen ahenkli ve sanatlı anlatım, mensur kısımlarda başarılı secilerle sağlanmıştır. Aşağıda eserdeki secili anlatıma dair bazı örnekler yer almaktadır.

Murassa Seci: İki ibare arasında vezin ve revî bakımından istisnasız bütün kelimelerde uyumun söz konusu olduğu secidir (Ece, 2015, s. 526). Aşağıdaki örnekte “sûfiyân-sâfiyân, sâlik-mâlik, mesâlik-memâlik, tarîkat-hakîkât” ikililerinin eşleşmesiyle devam eden üslupta bu türden bir seci söz konusudur.

“Meger bir niçe sûfiyân-ı sâlik-i mesâlik-i tarîkat ve sâfiyân-ı mâlik-i memâlik-i hakîkât bir yere cem' olup... (12a)”

Yine eserde tekrarlanan bir cümle olan; “...şeyh dehân-ı melâhat açup zebân-ı fesâhat birle ayıtdı (2b, 24a, 55b, 57a)” ifadesindeki “dehân-zebân, melâhat-fesâhat” ikilileri de buna örnektir.

Mütevâzî seci: Revi ve vezin birliği olan kelimelerde görülen seci örneğidir (Ece, 2015, s. 526). “...üstâd boyacı oldur ki renginde letâfet nezâfet tarâvet ola... (86a)” ifadesindeki letâfet-nezâfet ve tarâvet kelimelerinde revî harfi ve vezince bir birliktelik söz konusudur. Dolayısıyla mütevâzî seciye örnek teşkil etmektedirler.

Mutarraf seci: Vezinleri farklı olduğu halde revî harfleri aynı olan kelimelerdeki bu seciye (Ece, 2015, s. 526) verilen aşağıdaki örnekte, “ümîd ve maksûd” kelimelerinin revîleri aynı -d harfi- vezinleri ise farklıdır.

“...deryâ-yı ma’ârife girdi dest-i ümîdi dâmen-i dürr-i maksûda irdi (2a)”

SONUÇ

Osmanlı sahasında, 16. yüzyılda yaşamış ve Vahidî mahlasını kullanan üç şair bulunmaktadır. Bunlar Gelibolulu Vahidî, Balıkesirli Vahidî ve Kara Davud Efendizâde Süleyman Çelebi oğlu Şeyh Abdulvahid Çelebi’dir. Yapılan çalışma sonucu söz konusu *Gülistân-ı Vâhidî* adlı eserin müellifinin Şeyh Abdulvahid Çelebi olduğu tespit edilmiştir. Vahidî mahlasını kullanan müellifin doğum tarihi bilinmemektedir, doğum yeri ise kimi kaynaklarda İstanbul kimisinde de Bursa olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte ölüm tarihi için verilen bilgiler de ihtilâflıdır. Bazı kaynaklar bu tarihi H. 985/ M. 1577, bazıları da H. 975/ M. 1567-1568 olarak belirtmiştir. Abdülvâhid Çelebi, Kara Dâvûd Efendi’nin (ö. 948/ 1541) torunu ve Süleyman Çelebi’nin oğludur. Önce ilmiye mesleğine intisap etmiş, daha sonra tasavvuf yolunu seçmiş ve 16. yy. tarikatlarından olan Zeyniyye’ye girmiştir. Araştırmalar neticesinde Vahidî’nin, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, *Kitâb-ı Cinânü’l-Cenân*, *Dürç-i Lügât*, *Tecâribü’l-İnsân*, *Pendnâme*, *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Resîde-i Arab*, *Şifâü’s-Sadr*, *Saâdet-nâme* ve *Gülistân-ı Vâhidî* adlı eserlerin müellifi olduğu ifade edilebilir. Bunlardan *Gülistân-ı Vâhidî* adlı eser bu çalışmanın odak noktası olarak belirlenmiştir. Eserin, tespit edilebilen tek nüshası vardır. Nüsha İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü 827’de “*Nazîre-i Gülistân*” olarak kayıtlıdır. *Gülistân-ı Vâhidî*, tasavvufî konuların da içinde bulunduğu dinî ve ahlakî içerikli bir eserdir. Manzum-mensur karışık olarak yazılan eserde; mensur seksen dört hikâyeye ve bunların arasına yerleştirilmiş üç yüz kıta, iki yüz on beş beyt, on yedi mesnevi, yirmi dört rubai, yirmi iki nazm, iki mısra ve beş mısralık tek bendden oluşan bir manzume bulunmaktadır. Hikâyelerde çok çeşitli konulara yer verilmiş olmakla birlikte, onlardan bazıları “İlahî aşk ve âşık, tasavvuf, sufi ve zahit tipi, cimriliğin kötülüğü, mescitler, insanın terkihi, nefis, birtakım hadis-i şerifler ve anlam dünyaları, çeşitli insan grupları ve özellikleri, Allah’ın eşsiz yaratma sanatı, insan ömrü, ahiret için gerekenler, söz söyleme adabı, susmanın faydaları ve sözü ehline söylemek, yüce Allah’ın zatı, evliyalar ve enbiyalar” hakkındadır. Eserde şairin ilmîyyeden tasavvuf yoluna geçmesinin izleri de hissedilmektedir. Eser dil ve üslup açısından ise Eski Anadolu Türkçesinin ve klasik Osmanlı Türkçesine geçiş döneminin özelliklerini barındırmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

The work titled *Gülistân-ı Vâhidî* was written by Sheikh Abdulvahid Çelebi, son of Kara Davud Efendizâde Süleyman Çelebi, who was one of the three poets who used the pseudonym Vahidî in the 16th century. Vahidi, whose real name was Abdulvahid, was one of the poets and writers of the reign of Suleiman the Magnificent. The work in question was also written in this period, in Hijri 937/ Gregorian 1530. There is only one known copy of the work, registered at Istanbul University Library, Turkish Manuscripts Section 827. In the information here, its name was recorded as "Nazîre-i Gülistân". The copy is written in talik calligraphy and consists of 123 leaves. The information given about the author Vahidî in the biographies and the history of literature is limited. Abdülvahid Çelebi, who was born in Bursa according to Kınalızade Hasan Çelebi's collection of biographies and *Ottoman Authors*, according to Belig's collection of biographies, he was born in Istanbul. And also he is the grandson of Kara Davud Efendi (d. 948/1541) and the son of Süleyman Çelebi. First, he joined the scientific profession, then chose the way of Sufism. He entered Zeyniyye, one of the 16th century sects, and became a disciple of Sheikh Abdulaziz Efendi. Two different dates are mentioned in the sources for the date of death of the poet whose date of birth is unknown. In some sources, this date was recorded as Hijri 985/ Gregorian 1577 and in others as Hijri 975/ Gregorian 1567-1568. In the *Ottoman Authors*, the works named Saadet-nâme and Şifâu's-sudur were shown as the only literary works as Vahidî. As a result of the researches and studies, which were made by us, we can detect other works such as; *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, *Kitâb-ı Cinânü'l-Cenân*, *Dürç-i Lügât*, *Tecâribü'l-İnsân*, *Pendnâme*, *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab*.

The aim of this study is to introduce Vahidî, about whom there is not enough information in biographies and literary histories. Another aim is to introduce *Gülistân-ı Vahidî* to the world of literature in detail, which we identify as belonging to Vahidi, which mainly deals with religious, mystical and moral issues, and is arranged in a mixed verse and prose. In this direction, first of all, information was given about the life, works, scientific and literary aspects of the poet; subsequently, after the information about the work (name, date of writing) has been expressed, the work has been evaluated in terms of its content, language, style and form features.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, N. (Haz.). (2017). *Riyâzî Muhammed Efendi, tezkiretü's-şu'ara*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Akça, V. (2008). *Menâkıb-ı Hâce-i cihân ve netîce-i cân* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Atlansoy, K. (1998). *Bursa şairleri, Bursa vefeyatnamelerindeki şairlerin biyografileri*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Baldırzâde Mehmed Efendi (2000). *Ravza-i evliyâ*. M. Hızlı & M. Yurtsever (Haz.), Bursa: Arasta Yay.
- Başpınar, F. (2015). 16. yüzyıl Türk şiirinden ilginç bir şair Garâmî ve Dîvân'ında cinas sanatının kullanılışı. *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2, 40-58.
- Bursalı Mehmed Tahir (2016). *Osmanlı müellifleri (C. I-III)*. M. A. Y. Saraç (Haz.), Ankara: TÜBA Yay.
- Ceyhan, S. (2015). *Türkiye'de tarikatlar-tarih ve kültür*. İstanbul: İsam Yay.,
- Ceylan, Ö., Yılmaz, O. (2007). *Bir sürgün şaheseri mihnetkeşan*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.
- Ciğâ, Ö. (2018). *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab tercümesi (İnceleme-metin)(Yayımlanmamış doktora tezi)*. Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.
- Donuk, S., Köksal, M. F. (Ed.). (2016). *Türk edebiyatında vefeyatnâme ve İsmail Belîğ'in güldeste-i riyâz-ı irfân'ı*. Ankara: Gece Kitaplığı Yay.
- Ece, S. (2015). *Klasik Türk edebiyatı araştırma yöntemleri*. Erzurum: Mim Yay.
- Efendioğlu, S. (2013). *Vâhidî cinânü'l-cenân (Giriş-dil incelemesi- metin-dizinler)*, Erzurum: Fenomen Yay.
- Eraydın, S. (2014). *Tasavvuf ve tarikatlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.
- Gölpınarlı, A. (1935). Menâkıb-ı hâce-i cihân, *Türkiyat mecmuası*, C. III, 129-132.
- İpekten, H., İsen, M., Toparlı, R., Okçu, N., & Karabey, T. (1988). *Tezkirelere göre divan edebiyatı isimler sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- İsen, M. (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın tezkire kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- İsen, M. (1999). *Latîfi tezkiresi*. Ankara: Akçağ Yay.
- İsen, M., Horata, O., Macit, M., Kılıç, F. & Aksoyak, İ. H. (2015). Tarihî gelişim. M. İsen (Ed.) *Eski Türk edebiyatı el kitabı* (9. bs.) içinde (73-210). Ankara: Grafiker Yay.
- İsen, M., Macit M., Okuyucu C., Öztoprak N. & Aksoyak İ. H. (2011), XVI. yüzyılda siyasal, kültürel ve edebî hayat. M. A. Y. Saraç & M. Macit (Ed.), *XVI. yüzyıl Türk edebiyatı* içinde (2-18). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Karabey, T., Şığva, B., Babür, Y. (2013). *Vâhidî-menâkıb-ı hâce-i cihân*. Ankara: Akçağ Yay.
- Karaismailoğlu, A. (Haz. & Çev.). (2019). *Pend-i attâr (Pendnâme)*. Ankara: Akçağ Yay.
- Karamustafa, A. T. (1986). *Menâkıb-ı hâce-i cihân ve netîce-i cân (Critical edition and historical analysis)* (Doktora tezi). McGill Üniversitesi, Montreal.
- Karamustafa, A. T. (2020). *Tanrının kural tanımaz kulları, İslam dünyasında derviş toplulukları (1200-1550)*, (R. Sezer, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Karamustafa, A. T. (2004). Menâkıb-ı hoca-i cihân. *TDV İslam ansiklopedisi* (C. 29, s. 108-110), Ankara: TDV Yay.
- Kartal, A. (2011). *Şiraz'dan İstanbul'a-Türk-Fars kültür coğrafyası üzerine araştırmalar*. İstanbul: Kurtuba Yay.
- Kartal, A. (2018). *Doğu'nun uzun hikâyesi- Türk edebiyatında mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yay.
- Kayabaşı, B. (1997). *Kâf-zâde Fâizî'nin zübdetü'l-eş'âr'ı* (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

- Kelpetin Arpağuş, H. (2001). Kara Dâvud İzmitî, *TDV İslam ansiklopedisi* (C. 24, s. 359-360), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kınalızade Hasan Çelebi (1989). *Tezkiretü's-şuarâ* (C. I-II), İ. Kutluk (Haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 2. bs.
- Köktekin, K. (2008). *Eski Anadolu Türkçesi*, Erzurum: Fenomen Yay.
- Kut, G. (2005). *Yazmalar arasında-eski Türk edebiyatı araştırmaları 1*, İstanbul: Simurg Yay.
- Kut, G. (1971). British Museum'daki bazı önemli Türkçe yazmalar ve tevaif-i aşere'den taife-i bekaşaşyan. *Türk Dili Araştırmaları Yılığ-Belleten*, 19, 209-230.
- Latîfî (2000). *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nüzemâ*, R. Canım (Haz.), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî* (C. 1-6), N. Akbayar (Yay. Haz.), S. A. Kahraman (Eski Yazıdan Aktaran). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Nazire-i Gülîstan. (t.y.).
http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=nazire-i+g%C3%BClistan&te=&ps=300. Erişim tarihi: 20.01.2021.
- Öngören, R. (1999). XV ve XVI. asırlarda Osmanlı'da tasavvuf anlayışı, *XVI ve XVI. asırları Türk asrı yapan değerler* (2. bs.) içinde (409-434). İstanbul: İSAV Yay.
- Sadî (2018). *Gülîstan* (2. bs.) (A. Karaismailoğlu, Çev.). Ankara: Akçağ Yay.
- Saraç, M. A. Y. (2017). *Klasik edebiyat bilgisi-biçim-ölçü-kafiye* (10. bs.). İstanbul: Gökkuşbe Yay.
- Saraç, M. A. Y. (2011). *Klasik edebiyat bilgisi-belagat* (9. bs.). İstanbul: Gökkuşbe Yay.
- Şemseddin Sami (1316). *Kâmûsu'l-a'lâm* (C. I-VI). İstanbul: Mihran Matbaası.
- Şentürk, A. A., Kartal, A. (2013). *Eski Türk edebiyatı tarihi*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Şığva, B. (2019). *Vâhidî-saâdet-name (İnceleme-transkripsiyonlu metin)*. Erzurum: Fenomen Yay.
- Şimşek, E. (2020). *Vâhidî'nin saâdetnâme'si (İnceleme-metin)(Yayımlanmamış doktora tezi)*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tarlan, A. N. (1992). *Hayali Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Naili-divan şâirlerinin muhtasar biyografileri*, C. Kurnaz & M. Tatçı (Haz.), Ankara: Bizim Büro Yay.
- Türk, A. (2009). *Vâhidî'nin kitâb-ı h'âce-i cihân ve netîce-i cân adlı eseri (İnceleme-metin)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Vâhidî (1993). *Menâkıb-ı hoca-i cihân ve netîce-i cân, Tenkidli metin, tahlil ve tıpkıbasım*. A. T. Karamustafa (Haz.), Harvard Üniversitesi.
- Vâhidî, *Nazîre-i gülîstân (Gülîstân-ı vâhidî)*, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar No: 827, 123 vr.
- Yılmaz, H. (2009). *Vâhidî'nin cinânü'l-cenân'ı (İnceleme-metin)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Y%C3%BBnus-suresi/1426/62-64-ayet-tefsiri> Erişim Tarihi: 30.01.2021.